

Vart går Venezuela?

Artiklar ur tidskriften *Röda Rummet*

Innehåll

Venezuela – tärningen är kastad.....	1
En modell byggd på olja.....	1
Hugo Chávez gör entré.....	2
Valseger över etablissemanget.....	3
Nya lagar – hårdare klasskrig.....	3
USA-kuppen som folket stoppade.....	4
Kampen om oljebolaget.....	4
Radikalisering och sociala reformer.....	6
Organisering.....	7
Projektet.....	7
Borgarnas klasshat.....	8
USA:S kuppförsök.....	8
Perspektivet framåt.....	9
Litteraturlista:.....	10
Venezuela – är socialismen möjlig?.....	11
Framstegen.....	11
Den nya fackliga organisationen.....	12
Men kapitalismen består.....	13
”Utan arbetarkontroll blir det ingen revolution!”.....	14
Den borgerliga statsapparaten.....	15
Folkmakt.....	16
Det dödliga hotet och den levande möjligheten.....	16
USA:s planer.....	17
Litteraturlista.....	18
Venezuela – varthän samhällsomvandlingen?.....	20
Ägandet av produktionsmedlen.....	21
Steg bort från marknaden.....	22
Regeringsmakt utan privatintressen.....	23
Hinder för en ny socialism i Venezuela.....	25
Isoleringsförsök.....	25
Framtidsutsikter.....	27
Noter.....	28

Ur *Röda rummet* 4-2003

Rolf Bergkvist

Venezuela – tärningen är kastad

Artikelförfattaren är latinamerikakännare och aktiv i Solidaritet utan gränser.

Under Hugo Chávez ledning har Venezuela radikaliserats. En aktiv interventionspolitik inom oljesektorn, motstånd mot USA:s försök att få igenom ett frihandelsavtal som inkluderar hela den amerikanska kontinenten och initierandet av en jordreform är några av regimens strategiska drag som retat gallfeber på den inhemska borgarklassen och den mäktige grannen i norr. Chávez regim har överlevt såväl en militärkupp som en arbetsgivarlockout. Idag tar sig den självständiga folkliga organiseringen allt starkare uttryck. Går Venezuela mot en socialistisk revolution?

Även om Hugo Chávez själv vid detta tillfälle låg till sängs i förkylning och hög feber så är det upproret som inleder historien. Den 27 februari 1989 stormade hundratusentals människor från de fattiga bostadsområdena in mot huvudstaden Caracas centrum för att stoppa det åtstramningsprogram som den socialdemokratiske presidenten Carlos Andrés Pérez lagt fram. Paketet hade medfört att priserna på basvarorna samma dag hade fördubblats. Med närmare en miljon människor ute på gatorna – i ett land med totalt 25 miljoner invånare – var upproret det största sedan störtandet av militärdiktatorn Marcos Pérez Jiménez, 23 januari 1958

Socialdemokraten Perez valde att krossa upproret med militärt våld. Under den vecka det pågick dödades enligt Amnesty International mer än 1000 människor. Mångdubbelt fler skadades. ”Caracazón ” –som upproret kom att kallas – var en fingervisning om att den politisk-ekonomiska modell som varit förhärskande i Venezuela under 30 år nått vägs ände.

En modell byggd på olja

Venezuela är världens femte största oljeexportör. Oljan svarar för 80 procent av exportinkomsterna, över hälften av statens intäkter och 40 procent av landets BNP. Det var oljeexporten och de stigande oljepriserna som gjorde att landet i mitten av 1970-talet, om man tittar på inkomsterna per capita, var det rikaste i hela Latinamerika. Det var då de många, stora motorvägarna anlades, lyxvillorna byggdes och stora delar av jordbruket lades ner för att ersättas med livsmedelsimport från bland annat USA.

Gör man däremot ett hopp från statistikens siffror till verklighetens värld var alla inte riktigt lika rika. Den fattigaste femtedelen av befolkningen hade en lägre inkomst än motsvarande befolkning i både Colombia och Brasilien och barnadödligheten var betydligt högre än i Mexiko. Det var en utvecklingsmodell där rikedomarna från oljeförsäljningen kanaliserades till en relativt liten kapitalistklass och en större, välmående medelklass. De smulor som sipprade ned till majoriteten av befolkningen gjorde att livet – utan att bli speciellt mycket bättre – åtminstone inte blev sämre.

På det politiska planet kröntes modellen av ett tvåpartisystem. Ett avtal slöts mellan de borgerliga partierna vid störtandet av militärdiktaturen – ”Punto Fijo”-pakten – för att förhindra att Kommunistpartiet, som genom sin underjordiska organisering lett det uppror som fällde Marcos Pérez Jiménez, skulle få ens ett minimum av politiskt inflytande. Detta avtal och repressionen mot vänsteraktivister i början av 1960-talet var de viktigaste orsakerna till framväxten av de inhemska gerillaorganisationerna. I praktiken garanterade pakten att det socialdemokratiska Acción Democrática, AD, och det kristdemokratiska Comité de Organización Política Electoral Independiente, COPEI, under mer än två årtionden turades om vid makten. Det var en maktutövning som med tiden kom att präglas alltmer av korrupktion och klientelism på alla politiska nivåer.

Redan i början av 1980-talet förbådade de då fallande oljepriserna modellens slut. Mellan 1983 och 1986 rasade dessa med 60 procent. Med det följde ett årtiondet av dramatisk försämring för majoriteten. Andelen av befolkningen som levde i fattigdom ökade från 36 procent 1984 till 66 procent 1995. Reallönerna föll med 40 procent och arbetslösheten i städerna fördubblades till att bli en av de högsta på kontinenten. De fattigaste 40 procenten av befolkningen fick uppleva att deras andel av nationalinkomsten krympte från 19,1 procent 1981 till 14,7 procent 1997. Samtidigt som den rikaste tiondelens andel växte från 21,8 procent till 32,8 procent. En redan ojämnt fördelad nationell inkomst kom att fördelas än orättvisare allt eftersom krisen fördjupades.

Men den ekonomiska modellens sammanbrott utvecklades de sociala förutsättningarna för att en ny huvudrollsinnehavare skulle träda fram på den nationella politiska scenen.

Hugo Chávez gör entré

Hugo Chávez Frias föddes 1954 som son till två lärare. Redan vid 17 års ålder gick han in i armén för att 1975 utexamineras som underofficer. Ett par år senare, vid 23 års ålder, bildade han tillsammans med några vänner sin första väpnade, underjordiska grupp: Ejército de Liberación del Pueblo de Venezuela (ELPV). Den gruppen utförde dock aldrig några aktioner utan uttryckte mest de unga officerarnas radikala framtidsdrömmar.

En mer seriös underjordisk cell inom armén, Movimiento Bolivariano Revolucionario-200 (MBR-200), grundades däremot av Chávez och två andra radikala officerare 1982. Till att börja med var detta mer en studiecirkel än en konspirativ organisation. Men under senare halvan av 1980-talet värvade de flera officerare till sin hemliga fraktion.

De unga radikala, yrkesmilitärerna hämtade sin politiska inspiration från de nationalistiska officerare som under 1960-talet grep makten i Peru (general Juan Velasco Alvarado) och Panama (general Omar Torrijos). Men även tre kända landsmän från det tidigare 1800-talets befrielse- och gerillakamp kom att tjäna som förebilder för vad man ville uppnå. Här är den viktigaste Simón Bolívar, en av Latinamerikas främsta militära ledare under frigörelsekampen från den spanska kolonialismen. Men även Simón Rodríguez, en av Bolívars tidiga lärare, och betydligt radikalare i såväl sociala som politiska frågor än sin historiskt mer omskrivne elev och Ezequiel Zamora, en av de gerillaledare som under landets inbördeskrig på 1840- och 1850-talen satte skräck bland godsägarna med parollen "Horrór a la oligarquía!" ("Skräck åt oligarkin!") och med krav på en radikal jordreform, tjänade som inspirationskällor.

Även om medlemmarna i MBR spekulerat i möjligheten att ta makten i anslutning till en bredare folklig protest kom upproret i februari 1989 som en total överraskning. Den hemliga militära organisering som de skapat saknade de sociala kontakter som skulle behövts för att i förväg känna av den sociala spänning som plötsligt urladdade. Men Caracazon visade den avgrund som krisen öppnat mellan landets fattiga majoritet och den styrande politiska eliten – och med det en ny politisk situation.

För att gripa in i denna nya politiska situation organiserade MBR, med Chávez som främste ledare, den 4 februari 1992 ett militärt kuppöversök. Chávez var då chef för ett fallskärmsjägerregemente stationerat i närheten av Caracas. Kuppöversöket misslyckades och Chávez fängslades. Han satt fängslad till 1994.

Det paradoxala var att detta misslyckade översök att störta en hatad borgerlig regering gjorde Chávez till folkhjärte över en natt. När det stod klart att kuppen misslyckats gick Chávez ut på TV och – för att undvika ett blodbad - riktade en kort appell till fallskärmsjägerregementet i Aragua och pansarregementet i Valencia, som fortfarande kontrollerade sina områden, där han uppmanade dem att lägga ned vapnen: "Kamrater, tyvärr, har de målsättningar vi ställt oss, för tillfället inte kunnat uppnås i huvudstaden... nya möjligheter kommer att dyka upp och landet

kommer då att kunna gå mot en bättre framtid.” Också i nederlagets bittraste stund var budskapet helt klart: kampen går vidare, även om vi misslyckats ”för tillfället”.

Under de följande åren i fängelset utvecklade Chávez sin politiska strategi och började föra diskussioner med folk från det reformistiska vänsterpartiet Movimiento al Socialismo, MAS och det radikalare arbetarpartiet La Causa R. Medan det politiska tvåpartisystemet allt mer föll sönder under andra halvan av 1990-talet – president Perez avsattes av parlamentet på grund av korruption och deltagandet i de allmänna valen sjönk till bottenivåer – byggde Chávez de allianser som var nödvändiga för att besegra kapitalistklassens kandidater.

Valseger över etablissemangen

Presidentvalet i december 1998 vanns av Chávez med drygt 56 procent av rösterna. Det var en seger över hela det politiska etablissemangen, en slags ”Caracazo ” på det politiska planet. Veckan innan hade både AD och Copei dragit tillbaks sina egna kandidater för att enas bakom en gemensam kandidat. Allt för att förhindra kuppledaren från 1992 att bli president.

Chávez gick till val med löftet att genomföra revolution. Med anspelning på Simón Bolívar argumenterade han för genomförandet av en ”bolivariansk revolution” för att lyfta majoriteten ur fattigdomen och utveckla landet. Det innebar till att börja med en folkomröstning om införandet av en ny konstitution. Den genomfördes i februari och vanns av Chávez. Därefter valdes en konstituerande församling – där 90 procent av de valda delegaterna var anhängare till Chávez – som i slutet av 1999 presenterade ett förslag till om en ny konstitution som även den ställdes till folkomröstning. Återigen triumferade Chávez. Detta följdes av nya segrar för honom i parlaments- och presidentval. Eftersom det sällan nämns i borgerlig massmedia kan det kanske vara bra att känna till att alla dessa demokratiska val och folkomröstningar med bred marginal har vunnits av Chávez över den borgerliga oppositionen. I presidentvalet år 2000 ökade han sin röstandel till 60 procent.

De två första åren kom mest att handla om införandet av den nya konstitutionen och revolutionär retorik. Däremot inte så mycket om sociala reformer eller förändringar på det ekonomiska planet. Den tidigare regeringens finansminister satt till att börja med kvar i regeringen och även om budgeten för sjukvård och utbildning ökade bibehölls kontinuiteten med den gamla regimen. Delvis kan detta kanske förklaras av att 1999 var ett år med ekonomisk nedgång i Venezuela (liksom i stort sett i hela Sydamerika). Däremot började Chávez nästan omedelbart att förändra oljepolicyn. Medan diskussionerna om den nya konstitutionen pågick befann han sig ofta på resa – till Iran, Irak, Libyen och andra oljeländer – för att genom OPEC höja och stabilisera de internationella oljepriserna. Vinsterna från oljeexporten är den viktigaste finansieringskällan för att utveckla landet och genomföra sociala reformer.

Under 2000 och 2001 vände landets ekonomiska siffror uppåt igen. De åren var tillväxten i Venezuela – med 3,2 procent resp. 2,8 procent – en av de högsta i hela Sydamerika. Politiken gick nu från konstitutionella frågor till att presentera mer långtgående sociala och ekonomiska förändringar.

Nya lagar – hårdare klasskrig

Även om borgarklassens politiska företrädare redan tidigare agiterat mot Chávez kom hans paket med 49 nya lagar i november 2001 att drastiskt fördjupa polariseringen i landet.

Det som främst framkallade borgarnas ursinniga vrede var en ny jordreformlag, en lag för oljeindustrin (som gör privatisering av det statliga oljeföretaget omöjligt samt ökar överföringen av vinsten till sociala reformer) och en fiskelagstiftning för att försvara de småskaliga fiskarnas utkomstmöjligheter gentemot storbolagens utfiskning.

För att stoppa lagarna, som Chávez infört med ett regeringsdekret, organiserade arbetsgivarföreningen, Fedecamaras, den första företagarstrejken i landets historia, 10 december 2001. Det är också från det datumet som den inhemska kontrarevolutionen på allvar börjar förbereda ett störtande av Chávez med våldsamma medel.

Under 2001 minskade stödet för Chávez. De borgerliga sektorer som stött honom i presidentvalen 1998 och 2000 valde att bryta med honom, då han uppenbart inte ville begränsa sin politiska gärning enbart till retorik om en ”bolivariansk revolution”. Även medelklassen, som inte såg några som helst materiella fördelar av politiken, kom att ansluta sig till den borgerliga oppositionen. Och även bland den fattiga befolkningen, som fram till slutet av 2001 inte kan sägas ha fått några stora revolutionerande förändringar, var det snarare en ökad skepsis som märktes. Glappet mellan de förbättringar för landets fattiga majoritet som utlovats under valkampanjen 1998 och de sociala förändringar som verkligen genomförts var helt enkelt för stort. Mycket prat – lite mat!

USA-kuppen som folket stoppade

Det är mycket möjligt att det var detta märkbart minskade stöd som den borgerliga oppositionen, delar av arméledningen och USA:s regering kalkylerade med då de inledde militärkuppen 11 april 2002. Chávez tillfångatogs, arbetsgivarföreningens ordförande Pedro Carmona utropades som ny statschef och alla demokratiska fri- och rättigheter avskaffades.

Nu slog denna kalkyl fel. Inom ett dygn stormade befolkningen från fattigkvarteren in mot Caracas centrum för att störta den arbetsgivarledda militärdiktaturen. Med sig hade de en del av armén som förhöll sig lojal med Chávez. Enligt uppgifter ska fullt beväpnade fallskärmsjägare ha deltagit i de demonstrationer som fällde kuppregimen och 12 högre generaler med befäl över 20 000 soldater vägrade offentligt att stödja kuppen.

Det misslyckade kupp försöket innebar inte att försöken att störta Chávez upphörde. När Chávez återinstallerats tog den borgerliga opposition initiativ till flera massiva demonstrationer. Ett antal av dem samlade 100 000-tals människor. Och åtminstone vid ett tillfälle – i oktober 2002 – utlystes demonstrationen för att lamslå Caracas och på det viset avlägsna Chávez från makten.

Men det var också i samband med detta de folkliga manifestationerna till stöd för Chávez regering tog fart. Internationella massmedier har oftast ”missat” att rapportera att de demonstrationer som under förra året hölls till stöd för Chávez nästan alltid var två till tre gånger större än de borgerliga.

Kampen om oljebolaget

En ny nationell kraftmätning inleddes i december 2002. De högsta cheferna och tjänstemännen inom det statliga oljebolaget, PdVSA, inledde då en ”lockout-/strejk” för att störta Chávez. Lockouten, som varade under december och januari, lamslog hela den nationella ekonomin och är den viktigaste orsaken till den djupa nedgången i år. Trots detta ledde den till ett nederlag för oljebolagets direktörer och hela den borgerliga oppositionen. När inte bara de små utan även de större privata företagen och bankerna började få påtagliga ekonomiska problem bröt enheten samman och oljedirektörerna tvingades avbryta aktionen. Mellan 15 000 och 18 000 av företagets (totalt omkring 40 000) anställda avskedades för att de deltagit i aktionen. Trots detta uppnåddes den tidigare produktionsnivån inom ett par månader.

Det kan här vara på sin plats att kort – och mycket schematiskt – beskriva den betydelse oljeexporten har haft för att befästa den inhemska kapitalistklassens ekonomiska och sociala makt. Störtandet av militärdiktatorn Pérez Jiménez 1958 innebar att godsägaroligarkin definitivt fick underordna sig det inhemska industri- och finansborgarskapet. Det var

kapitalets klassintressen Punto Fijo-pakten i grunden handlade om att tillgodose. Under en första fas – som varade till slutet av 1960-talet – kom i synnerhet den del av kapitalistklassen som var verksam inom byggnadssektorn att gynnas. Det var under dessa år de jättelika motorvägarna anlades och de offentliga byggnaderna restes. För ägarna av företag – i flera fall med monopolställning – som producerade murbruk och annan byggnadsmateriel fanns det stora pengar att tjäna. I den följande fasen – från slutet av 1960-talet – kom det kapital som ackumulerats på detta sätt att investeras inom den servicesektorn (finans, kommunikation, data etc) som finns runt oljeindustrin. Detta gynnade inte bara de finanskapitalister som kontrollerar dessa sektorer utan bidrog samtidigt till att skapa den materiella grunden för en relativt stor och välmående medelklass av tjänstemän.

De högsta cheferna för PdVSA har alltid spelat en central roll för denna transferering av oljeinkomsterna till den inhemska kapitalistklassen (och delar av medelklassen). När oljeindustrin nationaliserades 1976 förändrades ingenting i toppen. De höga cheferna behöll sina positioner. Genom sin totala kontroll av företaget kunde de fortsätta att effektivt berika sig själva. Flera av cheferna är privata ägare av de tankers som fraktar oljan utomlands eller av konsultföretag som förser bolaget med dyra tjänster (exempelvis inom dataservicen).

Samtidigt har de valt att använda oljeinkomsterna till investeringar utomlands. Idag äger bolaget raffinaderier i både USA och Europa och en mycket omfattande kedja av bensinstationer i USA. Till det ska läggas en internprissättning inom koncernen till förmån för dessa anläggningar i främst USA. Vinster från oljeexporten som skulle kunnat användas till utveckling av Venezuela har på detta sätt förts ut ur landet. 1976 gick – för att ta en konkret siffra över denna utveckling – 80 procent av vinsten från varje exporterad oljetunna till statskassan. År 2000 hade samma siffra sjunkit till 20 procent. När Chávez inledde sin kamp om PdVSA började han med att kräva en offentlig revision av det statliga oljebolagets räkenskapsböcker, ett krav som oljebolagets direktörer konsekvent avvisade. För dem var framtidsperspektivet inte att tvingas redovisa vad de gjort av bolagets pengar. För dem handlade det om att så snart som möjligt sälja ut hela oljeindustrin till utländska storbolag och det inhemska finanskapital som är allierat med dessa bolag.

Det är detta som gjort kampen om oljebolaget så oförsonlig.

Men striden om oljeintäkterna visade också upp nya tendenser i den sociala kamp som förs. Medan chefer, högre tjänstemän, tekniker och en del arbetare stängde oljeindustrin, vägrade en viktig del av oljearbetarna, organiserade i fackförbundet Fedepetrol, att delta i aktionerna. Trots att det var nästan omöjligt försökte de aktivt hålla oljeproduktionen igång. På en del privatägda oljetankers – som alltså i vissa fall ägs av cheferna inom oljebolaget – gjorde arbetarna myteri mot fartygens befälhavare och fortsatte transportera olja.

Liknande händelser ägde även rum inom den privata sektorn. 3 december 2002 tog exempelvis arbetarna på Pepsi-Colas fabrik i Villa de Cura över kontrollen, för att förhindra att ägarna skulle stoppa produktionen till stöd för oljedirektörernas och arbetsgivarförbundets aktion. Några dagar senare tog de anställda på ett mejeri i Barinas, som ägs av det multinationella företaget Parmalat, över kontrollen för att förhindra samma sak.

Istället för att förhålla sig passiva eller som neutrala åskådare valde mindre delar av landets arbetarklass – ivrigt uppmanade av Chávez i hans radioutsändningar på söndagarna – att aktivt ta kontrollen över både statliga och privata företags produktion och distribution. Vid sidan av det folkliga upproret i Argentina som pågick under 2002 är detta den mest avancerade arbetaraktion vi sett i Latinamerika under de senaste åren.

Radikalisering och sociala reformer

De upptrappade försöken från den borgerliga oppositionens sida att störta Chávez har radikaliserat regeringen och förändrat dess politiska sammansättning. Ministrar med klart borgerliga uppfattningar har valt att ansluta sig till den borgerliga utoparlamentarisk oppositionen. I flera fall har de ersatts av kända vänsterpolitiker.

Regeringen baserar sig på tre partier som alla är resultat av de senaste 10 årens politiska kamp. Numerärt störst är Chávez eget parti, Movimiento Quinta Republica, MVR. Det bildades våren 1998 och partiets ledare säger att det har 1 miljon medlemmar. Partiet bildades av Chávez för att organisera sina anhängare inför presidentvalet. I takt med att processen har radikaliserats har de borgerliga strömningar som tidigare anslutit sig valt att gå över till oppositionen.

PODEMOS är det andra partiet som stöder Chávez. Det är ett reformistiskt parti som kommer ur en splittring av MAS. MAS som bildades ur en (höger-)utbrytning ur kommunistpartiet i början av 1970-talet stödde vid valet 1998 Chávez, men en majoritet av partiets ledning har sedan valt att göra gemensam sak med den borgerliga oppositionen. I samband med detta valde en minoritet av ledningen att bilda ett nytt parti och fortsätta stödja Chávez. Partiet kan beskrivas som högerflygeln av Chávez regering.

Det minsta och radikalaste partiet inom regering är Patria para Todos, PPT. Partiet bildades ur en splittring av La Causa Radical 1997 och har ingått i regeringsalliansen sen Chávez blev president. Vid sin femte kongress definierade partiet sig som ett revolutionärt vänsterparti och ingriper genom sina aktivister i det fackliga uppbyggnadsarbetet (genom "Autonomia Sindical", som ingår i den nya fackcentralen UNTV), i ungdomsarbete (Jóvenes por la Patria) och i kvinnorörelsen (Movimiento Manuelita Saenz). Trots att partiet är det minsta av regeringspartierna har det fått allt mer tyngd i och med regeringens politiska radikalisering. Förutom ministrarna för arbetsmarknads-, utbildnings-, och kulturdepartementen är chefen för oljebolaget – den före detta gerillaledaren Ali Rodriguez som på 1960-talet var expert på att spränga oljepipelines i luften – medlem i PPT.

Mellan 1999 och 2001 ökade utbildningsbudgeten från 3,3 procent till 5,2 procent, byggande av allmännyttans bostäder och den offentliga servicen steg från 0,8 till 1,5 procent och sjukvårdsbudgeten från 1,1 till 1,4 procent. Trots att dessa siffror på ett positivt sätt sticker av mot den sociala nedrustning som pågår i resten av Latinamerika är det ändå ganska blygsamma förändringar jämfört med det som utlovats. Även om Chávez själv redan efter något år framhöll den minskade spädbarnsdödligheten som ett påtagligt resultat av en ökad sjukvårdsbudget, är det först från början av 2002 - och i synnerhet från förra hösten – som det sociala innehållet i processen har ökat.

För sin oljeförsäljning till Kuba får man delvis betalt med sjukvård och utbildning. Sjukvården består dels i att flera tusen (5000 är en siffra som nämnts) venezuelaner fått kvalificerad läkarvård på kubanska sjukhus. Dels handlar det om att kubanska läkare och sjuksköterskor på plats i Venezuela praktiskt bidrar till att bygga upp en statlig vårdsektor för landets fattiga befolkning som är helt gratis.

Under sommaren 2003 har den första fasen av "Operation Robinson", en alfabetiseringskampanj med en målgrupp på en miljon vuxna människor, genomförts. Även i denna alfabetiseringskampanj har lärare från Kuba aktivt deltagit. Den borgerliga oppositionen har aktivt försökt sabotera båda dessa insatser, genom att försöka stoppa kubanska läkare från att vara verksamma i Venezuela och genom att – i de regioner där de sitter som lokala regeringar – med administrativa medel stoppa genomförandet av alfabetiseringskampanjen.

Till detta ska läggas löftet om att bygga upp ett nationellt nät av butiker för distribution av basmatvaror vid sidan av de privata supermercaderna. I februari i år gavs en försmak av vad en sådan alternativ matdistribution skulle kunna betyda då militären kommanderades ut för att under en vecka sälja matvaror till ett pris som låg på 1/3 av de privatägda affärernas. Bakom denna åtgärd låg antagligen inte bara viljan att ge ett positivt exempel utan även den akuta livsmedelsbrist som hotade uppstå efter oljekonflikten.

Samtidigt har utdelningen av mark påskyndats. På landsbygden handlar det om utdelning av mark för jordbruksproduktion. Enligt den plan – Plan Zamora – som offentliggjorts ska 1,5 miljoner hektar jord delas ut till drygt 100 000 familjer under 2003. I städerna, där över 75 procent av befolkningen bor, handlar det om äganderättsbevis, lagfartshandlingar till den mark som de fattiga har ockuperat i städernas utkanter och där ställt upp sina enkla hem. Det rör sig om att ge två miljoner hushåll äganderätt till sina hem.

Organisering

Men den viktigaste förändringen de senaste två åren är fattiga människors tilltagande självorganisering. Chávez seger över det politiska etablissemanget i presidentvalet 1998 – och därefter sex val i följd fram till hösten 2000 – uttryckte ett brett missnöje med makthavarna – utan att vara organiserat. Det var inte valsegrar som byggde på ökad aktivitet från organiserade folkrörelser. Med de ambitioner på en grundläggande samhällsförändring Chávez deklarerat blir detta snabbt ohållbart. Om inte annat har den borgerliga oppositionen genom sina våldsamma aktioner demonstrerat detta. Motståndaren är välorganiserad.

De nya folkrörelser som börjat utvecklas har sin bas i ett försvar av de sociala reformer och det revolutionära projekt Chávez presenterat.

Det handlar om ”bolivarianska cirklar” som är en politisk massorganisering initierad av och kontrollerad av Chávez regering.

Allt fler kvarterskommittéer bildas i de bostadsområden där lagfarter delats ut till de fattiga familjerna.

I april i år grundades en ny nationell fackföreningsrörelse – Unión Nacional de Trabajadores de Venezuela, UNTV. Till skillnad från den direkt regeringskontrollerade fackliga organisation – FTB – som Chávez initierade hösten 2001 har det nya facket en betydligt självständigare hållning till regeringen, med oljearbetarnas fackförbund Fedepetrol som en av de viktigaste beståndsdelarna.

Det handlar även om de exempel på arbetarkontroll av produktion och distribution som beskrivits. Efter oljekonfliktens slut har också Fedepetrol krävt en mer direkt facklig kontroll över det statliga oljebolaget.

Chávez personligen har alltid sett militären som det viktigaste instrumentet för att praktiskt genomföra den radikala samhällsförändring han vill ha. Men han har inte begränsat sig till detta när den sociala kampen skärpts. Under oljekonflikten hotade han de stora privata varuhuskedjorna med militär intervention för att förhindra livsmedelsbrist, men uppmanade samtidigt de anställda att själva ta kontrollen över dessa företag.

Det här betyder att, även om det mesta av den nya folkliga organisationen uttrycker ett stöd för Chávez projekt, innehåller den en social dynamik som kan komma att gå utöver detta.

Projektet

Hugo Chávez målsättning är inte att genomföra en socialistisk revolution i Venezuela. Den konstitution han startade med att genomdriva – även om den är en av de radikalaste i Latinamerika – utgår från ett bevarande av den kapitalistiska marknadsekonomin. För de som

tycker att politiska etiketter är betydelsefulla så måste han beskrivas som en radikal borgerlig nationalist med ett regionalt perspektiv.

Hans långsiktiga projekt handlar om att lyfta landet ur fattigdomen genom sociala reformer inom sjuk- och hälsovård, utbildning och bostadsbyggande; en jordreform som kraftigt minskar importen av livsmedel och en utbyggd statlig industrisektor som vidareförädlar – och därmed höjer exportvärdet – på de råvaror landet säljer på världsmarknaden. Han har insett att stora delar av detta utvecklingsprojekt är omöjligt om USA-imperialismens planer på ett amerikanskt frihandelsområde (Free Trade Area of the Americas, FTAA) blir verklighet. Han är därför idag den latinamerikanske president som tydligast tagit avstånd från och i praktisk handling verkat mot detta imperialistiska initiativ. Chávez alternativ är istället att utveckla den regionala handeln mellan de latinamerikanska (och karibiska) länderna.

Borgarnas klasshat

För den inhemska borgarklassen innebär detta projekt ett perspektiv av mindre kontroll över och en mindre andel av intäkterna från oljeexporten. De sociala reformer som Chávez inlett gynnar inte på något sätt borgarklassen eller de välbeställda delarna av medelklassen. De rika sociala skikten i samhället har redan tillgång till bra sjukvård på privata sjukhus och vårdcentraler. Deras barn går i privata friskolor, så varför då acceptera reformer som bara kommer att gynna den fattiga majoriteten?

Trots detta är det Chávez revolutionära retorik som mest upprört borgar- och medelklassen. De återkommande uppmaningarna till landets fattiga att organisera sig för att förändra samhället kan inte annat än stimulera en självorganisering bland fattiga människor både i städerna och på landsbygden. Den borgerliga oppositionens hat mot personen Hugo Chávez är i grunden ett sublimerat klasshat mot landets fattiga majoritet. De nya lagar, som utlöste företagarstrejken i december 2001 och kuppforsöket 2002, kan om de genomförs fullt ut komma att förändra maktförhållandena till borgarklassens och medelklassens nackdel. Den jordreformlag, som i sin första fas mest handlar om att dela ut statligt ägd mark som ligger i träda till lantarbetare och fattiga bönder, kan naturligtvis komma att följas av en mobilisering för en expropriering av de stora privatägda jordegendomar som ligger helt oanvända.

USA:S kuppforsök

Det var naturligtvis ingen tillfällighet att överste Ronald McCammon och överstelöjtnant James Rodgers från USA var närvarande i själva ledningscentralen för kuppforsöket i april 2002; att kupp militärerna fick information från USA:s flygspaning, att USA omedelbart erkände den nya kuppregimen och att USA i efterhand aldrig fördömde kuppforsöket.

USA:s kampanj mot Chávez började redan innan han vann presidentvalet 1998. Dess dåvarande ambassadör John Maisto ingrep öppet i valkampanjen för att förhindra hans seger. Det nationella utvecklingsprojekt Chávez skisserat och hans motstånd mot FTAA är en orsak till USA:s beredskap att finansiera hans störtande med odemokratiska medel - men inte den enda. Till skillnad från alla andra regeringar i Sydamerika tar Chávez inte bara i ord ställning mot USA:s "Plan Colombia" eller "Plan Andino". Hans regering har även i praktisk handling konsekvent vägrat att på något sätt understödja den colombianska regeringens USA-finansierade krig mot gerillarörelserna FARC och ELN. Det betyder att USA:s spionflyg, som förser den colombianska regeringen med spaningsinformation, har förbjudits flyga över Venezuelas luftrum. 50 år gamla militära samarbetsavtal med USA har avbrutits. Militärt gränssamarbete med Colombias regering (riktat mot de colombianska gerillaorganisationerna) har likaså avvisats. Som ett eko från USA har de största massmedierna i Venezuela följderiktigt försökt utmåla styret under Chávez som en regim som stödjer gerillaorganisationerna i Colombia, organisationer som USA stämplar som terrorister.

Till detta ska läggas att Chávez inte bara tagit avstånd från USA:s krig mot både Afghanistan och Irak. Han bröt även 2001 det internationella embargot mot Irak, då han reste dit för att diskutera de internationella oljepriserna. Samtidigt har Kuba fått ett mycket förmånligt oljeavtal där landet bara betalar en mindre del av sin oljeimport med hårdvaluta. Resten betalas, som tidigare nämnts, med sjukvård, hälsovård och utbildning. Också i detta fall har Venezuelas massmedier följt USA genom att – i synnerhet det senaste halvåret – utmåla landet som nära en ”kommunistisk diktatur”.

Perspektivet framåt

Det är naturligtvis lätt att hävda att i den nuvarande internationella och regionala situationen är utrymmet för den här typen av nationella utvecklingsprojekt närmast obefintligt. Samtidigt kan den ”nuvarande situationen” och ett högst marginellt utrymme bara förändras genom en aktiv kamp för grundläggande samhällsförändringar. Det segerrika folkliga upproret som för några veckor sedan tvingade president Sanchez de Lozada i Bolivia att ta planet till Miami, det årslånga upproret 2002 i Argentina, störtandet av nyliberala presidenter i Ecuador och Peru år 2000 är tunga bevis för att den ”nuvarande situationen” är allt annat än stabil. Den latinamerikanska kontinenten är sedan flera år den del av världen där den folkliga kampen mot nyliberalismen utvecklats mest. För varje nytt uppror i Syd- och Centralamerika breddas marginalerna. För varje seger blir det ”omöjliga” utvecklingsprojektet lite mindre osannolikt.

Om det finns något som de två senaste åren däremot tydligt har visat så är det den kompromisslösa inställning den inhemska borgarklassen och imperialismen har till Chávez ”bolivarianska revolution”. Chávez till synes försonliga hållning efter kuppörsöket 2002 har helt förkastats. Imperialismen och borgarklassens budskap kan snarare sammanfattas i parollen ”vi ska skära halsen av dej din jävel – det är vårt minimikrav!”

Det är också här begränsningarna finns. För den inhemska borgarklassen är den bolivarianska revolutionen en orimlighet som till varje pris måste stoppas. Under den direktörsledda lockouten i december-januari visade borgarklassen att man till och med är beredd att sätta sina egna privatägda företag på spel för att stoppa Chávez.

Den enda rimliga slutsatsen av detta är att en ny samhällsmakt måste organiseras och byggas för att genomföra den utvecklingen av landet som Chávez förespråkar. Bara genom att på det praktiska planet utveckla en demokratisk arbetarorganisering för en kontroll av produktionen vid såväl de statliga (där oljebolaget PdVSA naturligtvis är viktigast) och de privata företagen kan denna typ av ekonomiskt sabotage förhindras. På kort sikt betyder det att från grunden organisera upp en ny nationell fackföreningsrörelse, som står oberoende både i förhållande till den gamla korrupta fackföreningsledningen och den statliga administrationen.

På samma sätt måste den kontroll av valutahandeln som regeringen upprättat för att förhindra en total dränering av landets finanser bli ett positivt första steg för upprättandet av en demokratisk kontroll av hela finanssektorn. Det betyder att överföra alla banker och finansbolag i samhällets ägo under kontroll av de bankanställda tillsammans med representanter för fackföreningar, småföretagarorganisationer, bondeorganisationer och kvarterskommittéer. Men det borde rimligen också innebära ett moratorium på alla betalningar av räntor och amorteringar på landets utlandsskuld under den tid en offentlig revision görs av samtliga offentliga lån som tagits under de senaste 30 åren.

Slutligen måste ett hemvärn organiseras på det militära planet, för att försvara både de demokratiska rättigheterna och de sociala reformer som påbörjats. Kuppörsöket och det ökade antalet mord av bondeorganisatörer gör detta till en akut uppgift. Att förlita sig på lojala trupper inom armén är bevisligen inget skydd för de lantarbetare som de senaste åren i

allt högre takt mördats av godsägarnas avlönade "siqarios". Denna terror kan bara mötas med att arbetarna och bönderna får vapen för att försvara sina egna och sina familjers liv.

Det finns heller inga garantier mot att USA-imperialismen och den inhemska borgarklassen kommer att organisera en ny militärkupp för att stöta Chávez och avbryta den "bolivarianska revolutionen". Detta kan inte förhindras genom att lita på "lojala" generaler. När den demokratiskt valde Salvador Allende bara några månader före militärkuppen i Chile 11 september 1973 utsåg den blivande kuppgeneralen Augusto Pinochet till arméchef var det ju just för kuppgeneralens bedyrade "lojalitet" mot det demokratiska systemet. I längden kan den "bolivarianska revolutionen" bara slutföras genom att arbetarklassen och den fattiga befolkningsmajoriteten organiserar egna demokratiska maktorgan och beväpnas i ett militärt självförsvar för att slå ned den inhemska och internationella kontrarevolutionen.

En enskild politisk ledare – även med Hugo Chávez bevisat dynamiska handlingskraft – kan alltid fängslas eller dödas.

Eller han kan helt enkelt bli liggande förkyld i hög feber medan fattigbefolkningen gör uppror.

Litteraturlista:

Böcker:

Richard Gott: In the shadow of the liberator, Verso 2000 Latinamerika: Imperialismens bakgård (antologi), sid. 169-207, Raben & Sjögren 1979

Sven Lindqvist: Jordens gryning, sid. 41-67, Bonniers 1973

Latin America Reform or Revolution? (antologi), sid. 337-343, Fawcett 1968

Artiklar:

Eduardo Diago: Venezuela: when two worlds collide, International Viewpoint no 353, sept 2003

Gregory Wilpert: Collision in Venezuela, New Left Review, maj-jun 2003

Jeremy Adelman: Andean Impasses, New Left Review, nov-dec 2002

Susanne Andersson: Venezuela-reportage (10 sidor), Latinamerika nr 2/2003

Humberto González Briceño: Venezuela: El triunfo de Chávez o la feria de las ilusiones, Desde los Cuatro Puntos no 18, 1999

ANC: Venezuela: Orígenes de la deuda – La pequeña historia, Desde los Cuatro Puntos no 16, 1999

Raul Zibechi: A model of instability, International Viewpoint no 227, 27 april 1992

Sergio Cabrera: "Social democratic" model blows up, International Viewpoint no 161, 17 april 1989

Löpande nyhetsbevakning, veckotidningar, nyhetsbrev:

Liberación, veckotidning (på spanska), utges av Föreningen Cuestión i Lund

Weekly News Update on the Americas, veckonyhetsbrev (engelska), utges av Nicaragua solidarity network i New York

Latin America Weekly Report, "affärs"veckobrev (engelska), utges av Latin American Newsletter i London

IPS, oberoende internationell nyhetsbyrå

Ur *Röda rummet* 2-2005

Rolf Bergqvist

Venezuela – är socialismen möjlig?

Sociala reformer, folklig organisering och en alltmer vredskande supermakt i norr. Samhället i Venezuela befinner sig i förändringens stöpslev. Men vad är det för verklighet och sociala mekanismer som döljer sig bakom Hugo Chávez tal om ”en socialism för det nya århundradet”? Vart är Venezuela på väg? Rolf Bergqvist ger sig ut på vandring i Chávez fotspår.

Är det verkligen möjligt att påbörja en övergång till socialism i dagens Venezuela? I en tid då USA:s regering – i kraft av sin totala militära dominans – kan inleda krig och ockupera länder med öppet lögnaktiga påståenden om ”massförstörelsevapen” kanske frågan kan tyckas en aning verklighetsfrämmande.

Frågan är inte riktigt så märklig som den kan verka. I sitt långa tal på årets första maj hävdade Venezuelas president Hugo Chávez:

”Det är omöjligt för oss att uppnå våra mål inom kapitalismen, inte heller är det möjligt att hitta en medelväg ... Jag inbjuder hela Venezuela att vandra på socialismens väg i det nya århundradet. Vi måste bygga en ny socialism för det tjugoförsta århundradet.”

Frågan är alltså redan ställd, inte av akademiker eller teoretiska systembyggare utan av den som har ställt sig i spetsen för en revolutionär process. Uttalandet är inte heller någon tillfällig retorik på arbetarklassens högtidsdag. Det speglar den politiska radikaliseringsprocess som varit tydlig i hans uttalanden det senaste året. Redan i augusti-september förra året – efter att ha vunnit en folkomröstning för fortsatt förtroende som president – började Chávez tala om att det nu behövdes en ”revolution i revolutionen”. Han brännmärkte i flera tal kapitalismen som det mest omänskliga samhällssystemet i mänsklighetens historia. Efter nyår har han övergått till att betona nödvändigheten av att ”uppfinna” en socialism för det nya århundradet. Och på första maj var således socialismen den enda möjliga vägen framåt.

Det kanske även ska påpekas – för att kontrasten ska bli tydlig – att det var samme Chávez som efter presidentvalet i december 1998 bestämt hävdade att han ville gå en ”medelväg” mellan kapitalism och socialism. Det nya skulle vara en ”bolivariansk revolution”, som varken var det ena eller det andra.

Dagens skarpare språkbruk återspeglar en radikaliseringsprocess av den revolutionära process som började för sex år sedan. Det är en radikaliseringsprocess som har påskyndats av angreppen från den borgerliga oppositionen och segrar för arbetarklassen det senaste halvåret.

Framstegen

Utan att gå in på detaljer kan det vara värt att kort lista vad regeringen hittills åstadkommit.

- Påbörjat en jordreform med utdelning av obrukad jord till fattiga bönder och lantarbetare
- Genomfört en alfabetiseringskampanj som lärt 1,5 miljoner att läsa och skriva
- Infört gratis skolutbildning för fattiga barn från grundskola till universitetsnivå
- Påbörjat en omfattande arbetsmarknadsutbildning med syfte att minska arbetslösheten
- Byggt 300 vårdcentraler i de fattigaste bostadsområdena med gratis sjukvård
- Infört priskontroll på 160 baslivsmedel och 60 väsentliga hushållsvaror
- Skapat en livsmedelskedja med kraftigt subventionerade matpriser
- Infört soppkök i de fattigaste områdena
- Stoppat alla planer på privatisering av landets oljeindustri
- Skapat nya banker för billiga krediter till småföretag, arbetar- och kvinnokooperativ

- Presenterat ett alternativ på latinamerikansk nivå till det frihandelsområde USA:s storbolag vill införa

Ett tydligt resultat av dessa reformer är att tilltron till demokratin har stärkts. Enligt en undersökning, som den chilenska firman Laino-Barometro presenterade förra sommaren, har stödet för ”demokrati” minskat över hela Latinamerika. I genomsnitt för hela kontinenten har det fallit med 8 procentenheter sedan 1996 till 53 procent. Det enda stora undantaget i undersökningen var Venezuela där den demokratiska tilltron ökade med 12 procentenheter till 74 procent. Dessa siffror bekräftas också av det ökade valdeltagandet sedan 1998. I den folkomröstning som hölls i april 1999 (om tillsättande av en konstituerande församling) deltog 39 procent av landets befolkning. I den folkomröstning som hölls i augusti 2004, för att bekräfta eller avsätta Chávez som president, deltog 75 procent – en av de högsta siffrorna i landets historia.

En annan tydlig tendens är den kraftigt växande folkliga organiseringen. Mycket av den har vuxit fram de senaste fem åren runt de sociala reformer som påbörjats. De kostnadsfria vårdcentraler som bemannas med 12 000 kubanska läkare finansieras av staten, men bygger på att befolkningen i ett kvarter själva utser en lokal sjukvårdskommitté, som ansvarar för den praktiska driften.

Utbildningsreformerna har till stor del organiserats utanför den befintliga utbildningssektorn, med frivilliga som gått in som lärare på de olika nivåerna (från alfabetiseringskampanjen över gymnasieutbildningen till högskolenivå) och med en hög grad av självorganiserade kollektiva ”självstudier”. Maten till de soppkök, som skapats för att förse de fattigaste bland de fattiga med ett eller två mål mat per dag, betalas av staten, men det är kvinnor ute i bostadsområdena som organiserar det hela. Fördelningen av äganderättshandlingar till de fattigas bostadshus har även kopplats till olika typer av organisering på kvartersnivå. I de områden där denna kvartersorganisering gått längst har den även gjort det möjligt att rensa ut de kriminella gäng som är alltför vanliga ute i slumområdena. Parallellt med denna bostadsorganisering har en mer tydlig politisk organisering vuxit fram. Månaderna före folkomröstningen i augusti deltog 1,2 miljoner människor aktivt i de valbrigader, som skapades för att ge Chávez förnyat mandat som president. I ett land med 25 miljoner invånare är 1,2 miljoner politiska aktivister en hög siffra.

Den nya fackliga organiseringen

Vid sidan av den kvartersbaserade organiseringen har en ny nationell fackcentral, UNT (Unión Nacional de Trabajadores de Venezuela), bildats. Den grundades i april 2003 och var mycket en reaktion på den gamla fackcentralens, CTV, stöd till först det misslyckade kupp-försöket i april 2002 och sedan den lika misslyckade lockouten inom det statliga oljebolaget i december 2002 - januari 2003. CTV:s ledning, som under årtionden varit knuten till det socialdemokratiska AD (Acción Democrática), samarbetade i båda fallen med den största arbetsgivarorganisationen Fedecamaras för att med utomparlamentariska medel avsätta president Chávez.

För många arbetare blev detta det slutgiltiga beviset för att en ny demokratisk facklig organisation måste skapas. Efter endast två år har den vunnit större anslutning än CTV. Enligt ledare för UNT har man våren 2005 omkring 600 000 medlemmar och CTV omkring 300 000. Dessa siffror är naturligtvis högst osäkra. (En företrädare för CTV skulle antagligen presentera andra uppgifter). Ett lite mer objektiva mått på de båda fackcentralernas styrka kan därför vara att titta på hur många avtal de båda facken tecknar. Under 2003-2004 slöts 76,5 procent av alla kollektivavtal med UNT och bara 20,2 procent med CTV. Detta beror bland annat på UNT:s nästan totala dominans inom den offentliga sektorn. Men även på den privata sidan slöts 50,3 procent av alla avtal av UNT, medan CTV svarade för 45,2 procent.

Numerärt sett är den fackliga organiseringen inte i närheten av den organisering i och omkring de reformer som jag beskriver ovan. Detta beror på den sociala strukturen i landet. Majoriteten av befolkningen har ingen fast anställning på något privat eller statligt företag. Majoriteten av arbetarklassen överlever på någon typ av verksamhet inom det som brukar kallas den informella sektorn. Emellertid är detta en organisering på arbetsplatserna och kan just därför komma att spela en roll som ger hela rörelsen en samhällsomstörtande dynamik. Jag återkommer till detta lite längre fram.

Men kapitalismen består

De sociala reformer som påbörjats har haft en oerhörd betydelse för många miljoner människor. Bara det senaste året beräknas exempelvis omkring hälften av landets 25 miljoner invånare deltagit i någon form av utbildning.

Reformerna har däremot inte förändrat samhällsstrukturen. Landet är fortfarande i högsta grad ett kapitalistiskt samhälle där de viktigaste produktionsmedlen kontrolleras av en liten klass inhemska och utländska ägare. Delar av den tunga industrisektorn, nästan alla stora massmedia och hela finansväsendet ägs av denna klass. Borgarklassen utövar sin makt direkt över centrala delar av samhällsekonomin eller – som i fallet med de statliga bolagen – indirekt via korrumperade tjänstemän.

Det betyder att alla sociala förändringar som hittills påbörjats snabbt kan komma att omintetgöras. De nya kooperativ som just bildats kommer att få det svårt att överleva när de utsätts för den mördande konkurrensen på kapitalets marknad. Ska de kunna överleva förutsätter det att de kan producera sina varor och tjänster oberoende av denna marknad, men knutna till nya, demokratiska strukturer som organiseras för att tillgodose befolkningsmajoritetens verkliga sociala behov.

Finansieringen av vård, skola och omsorg kan också på sikt hamna i öppen konflikt med den privata kontrollen av banksystemet. För, även om en stor del av dessa reformer har betalats av vinster från det statliga oljebolaget, har det inte på långa vägar varit tillräckligt. Under 2004 ökade regeringen sina utgifter med 47 procent jämfört med året innan. För att täcka dessa kostnader lånade man pengar av de privata bankerna till hög ränta. Faktum är att regeringen de senaste fyra åren kraftigt ökat skuldsättningen till landets banker. Enbart under 2004 gjorde de privata bankerna en vinst på 1,38 miljarder dollar – lite mer än året innan – på främst utlåning till staten och handel med dollar-obligationer som regeringen godkänt (ett lagligt klypt hål i den kontroll av valutahandeln som infördes för några år sedan). Detta innebär både en fortsatt miljardrullning till bankernas ägare och att dessa får en möjlighet att i en annan politisk situation direkt sabotera en fortsatt reformpolitik.

Chávez har kringgått problemet genom att starta nya företag. Kvinnobanken, Banmujer, har gett förmånliga lågräntelån, genusutbildning och företagsekonomisk rådgivning till de kvinnokooperativ som bildats. Samma gäller för en rad andra nya, statliga banker. Den nya kedjan av statliga livsmedelsaffärer, MERCAL – som på bara något år tagit mellan 35 och 40 procent av marknaden för basmaten – har bidragit till att sänka matpriserna med hjälp av subventioner. Och för att kunna möta de privata TV-kanalernas monopol över nyhetsbevakningen startas en ny, statlig, TV-kanal – Telesur – som har hela Sydamerika som målgrupp.

Att på detta sätt tillfälligt ”gå runt” den grundläggande maktfrågan – på det sätt Chávez gjort – behöver inte vara fel. I ett läge där arbetarklassen saknar egna, starka organisationer och den politiska medvetenheten om att samhället går att förändra i grunden genom kollektiv, klassmässig handling (som den gjorde i Venezuela 1998, eller, om man så vill, i dagens Sverige) kan en revolutionär regering behöva ”köpa sig tid” för att uppnå dessa subjektiva förutsättningar.

Men man kan inte lösa problemet på det sättet. Om det finns något som gång efter annan bekräftats av Latinamerikas 1900-talshistoria är det just detta: de stora jordegendomarna, de viktigaste industrierna och hela finanssektorn måste befrias från det nuvarande klassägandet och övergå i samhällets ägo om reformerna ska bli bestående. I alla länder där liknande sociala reformer påbörjats – ibland betydligt radikalare än de som genomförts i Venezuela – har dessa stoppats och rivits upp under trycket från det kapitalistiska samhället (Mexiko under president Cardenas på 1930-talet, Argentina under Peron på 1940-talet, Bolivia efter revolutionen 1952, etc).

Det enda undantag som bekräftar denna regel är Kuba där reformerna som garanterar vård, skola och omsorg bara har kunnat bibehållas tack vara socialiseringen av produktionsmedlen. Och just i denna mening har Hugo Chávez helt rätt, det finns ingen medelväg om reformerna ska bli bestående. Frågan är bara: hur ser vägen ut för att komma framåt?

”Utan arbetarkontroll blir det ingen revolution!”

Den övergripande parollen i UNT:s demonstration på första maj var ”Medbestämmande och arbetarstyre över de statliga (och privata) företagen”. Några veckor tidigare hade UNT presenterat sitt förslag till ny lag för ”Arbetarnas medbestämmande på företagen”. UNT hoppas att lagen ska antas av parlamentet och göra direkt arbetarvalda representanter obligatoriska i de statliga företagens ledningar samt uppmuntra det i privata företag. Det är ett lagförslag som återspeglar en del av de segrar som arbetarklassens vunnit det senaste halvåret – och de nya erfarenheter och diskussioner de fört med sig.

Arbetarna vid landets största pappersbruk, Venepal, vann i slutet av januari en avgörande seger. Efter flera års kamp, med återkommande ockupationer av fabriken och en landsomfattande facklig kampanj för expropriering förstatligades det. President Chávez undertecknade beslutet om nationalisering dagen efter att parlamentet – inklusive den borgerliga oppositionen – deklarerat att detta var av ”socialt intresse”.

Nästan direkt efter denna seger återupptog en grupp arbetare på det privatägda företaget CNV sin avbrutna arbetsplatsockupation med krav på förstatligande under arbetarkontroll. CNV producerar högtrycksventiler åt det statliga oljebolaget PDVSA och har – liksom Venepal – tidigare försatts i konkurs av sina ägare. Med en ny, formell deklaration från parlamentet om det ”sociala intresset” av en expropriation förstatligades CNV i slutet av april.

Frågan om ”medbestämmande” eller ”arbetarkontroll” började ställas redan under lockouten av oljebolaget PDVSA i slutet av 2002. Mot ledningens beslut att stänga företaget (för att skapa en ekonomisk kris som skulle tvinga Chávez att avgå) försökte grupper av arbetare hålla produktionen igång. Efter lockoutens misslyckande ställde de mest radikala arbetarna parollen om arbetarkontroll, som det enda effektiva sättet att förhindra nya sabotage från företagsledningens sida. Emellertid uppnådde man i realiteten nästan ingenting. Idag förklarar fackledare detta missade tillfälle med den egna organiseringens svaghet och en oförståelse över vad parollen innebar i praktisk handling. Trots att flera privata företag var ockuperade sommaren 2003, och den samordning som knöts mellan de arbetargrupper som befann sig i öppen kamp med de kapitalistiska ägarna, ledde inte kampen till några bestående framgångar. Dessa fabriksockupationer – med undantag för Venepalarbetarnas – kom långsamt att tyna bort.

Venepalarbetarnas seger stimulerade samtidigt arbetare på statliga företag till ny handling. Under mars och april har arbetarna på aluminiumföretaget Alcasa och elbolaget Cadafe valt nya ledningar för sina företag. Det är på dessa båda företag diskussionerna och de praktiska initiativen verkar ha kommit längst i april 2005, trots att det måste understrykas att de radikala fackledarna här knappast kan sägas representera hela fackföreningsrörelsen kan det vara intressant att kort försöka beskriva deras nuvarande perspektiv.

I en intervju, som den chilenska journalisten Marta Harnecker gjorde med fackledare på Alcasa i slutet av mars (i samband med att arbetarna valde ny företagsledning), presenterade fackordföranden Trino Silva tre viktiga principer för arbetarstyret på företaget: De arbetare som väljs till företagsledning ska fortsätta att ha samma lön som de hade tidigare, det statliga företaget (Alcasa i det här fallet) tillhör inte arbetarna på Alcasa utan är hela folkets egendom, och det ”organiserade samhället” måste därför utse representanter till företagsledningen.

Vid en internationell solidaritetskonferens i mitten av april – där flera av fackledarna från dessa företag deltog – förklarade Joaquin Osorio, ledare inom elfacket på Cadafe, att man inte efterstämmer den typ av ”medbestämmande” som fackliga organisationer har i Spanien, Tyskland och Argentina, eftersom det ”generellt är försök att assimilera fackledare i de kapitalistiska företagens apparat och integrera dem i dessa.” ”Vi kan lära av dessa modeller men det vi vill utveckla är en helt ny modell som fungerar i uppbygget av en annan samhällsstruktur, det vi på Cadafe har kallat bolivariansk socialism som transformerar de kapitalistiska produktionsrelationerna och där vi arbetare är de som utövar makten.”

Ett alternativ till detta radikala perspektiv tycks finnas bland arbetarna på Venepal. Efter förstatligandet i januari har pappersarbetarna lagt ned sin fackförening, med argumentet att eftersom ”arbetarna nu styr fabriken behövs inget fack”. Fackligt aktiva arbetare på andra fabriker har öppet kritiserat detta beslut och uttryckt oro över det inskränkta företagsperspektiv som uppenbart ligger bakom.

Så även om UNT som nationell organisation reser parollen om ”arbetarnas medbestämmande på företagen” betyder det knappast en enhetlig syn på vad det innebär eller något gemensamt långsiktigt perspektiv. De strömningar som ingår i den fackliga organisationen tolkar den just nu på olika sätt.

Den borgerliga statsapparaten

Kapitalistklassens bestående makt över Venezuelas samhällsekonomi innebär att statsapparaten domineras av dessa klassintressen. Själva ”affärsidén” med den borgerliga statsapparaten är att garantera en fortsatt överföring av materiella värden till kapitalisterna. Statsapparaten uttrycker det existerande klassamhället i sin totalitet och kan därför aldrig ”utbildas” eller ”reformas” till något ”annat”. De här tre raderna går att uttrycka på ett mycket enklare och klarare sätt. Av de 800 000 civila statstjänstemän på olika nivåer, som utgör den faktiska statsapparaten, är den absoluta majoriteten totala motståndare till den revolution Hugo Chávez inlett. För en del inom denna borgerliga byråkrati handlar det om att aktivt på alla sätt sabotera de sociala reformerna, för andra att med passivitet blockera demokratiska beslut.

För att ge en liten bild av dessa ”statliga” sabotage kan det räcka med att nämna den lockout av det statliga oljebolaget PDVSA, som 2002-2003 organiserades av de högre cheferna och tjänstemännen (och byråkratin inom fackcentralen CTV). Den aktionen var planerad av den viktigaste företagarorganisationen i landet men praktiskt organiserades den av dessa statstjänstemän.

Än mer slående är att de reformer som inletts till största del genomförs utanför den reellt existerande borgerliga staten. Alfabetiseringen, utbildningsreformerna, hälso- och sjukvård, etc. har möjliggjorts genom att nya, parallella institutioner skapats och med hjälp av kubanska läkare, tandläkare, sjuksköterskor och pedagoger. Utan Kubas praktiska stöd hade inte någon av de sociala reformerna i Venezuela kunnat genomföras.

Enklaste sättet att försöka ”lösa” problemet med en blockerande borgerlig statsapparat är naturligtvis att pensionera (eller, för att uttrycka det i klarspråk, avskeda) alla de 800 000 tjänstemännen. Haken är naturligtvis bara att det inte löser problemet. Efter oljelockouten avskedades minst 18 000 av det statliga PDVSA:s chefer och tjänstemän. Trots detta är

företaget till stora delar fortfarande lika genomkorrumpert som tidigare. Detta gäller även andra statsägda företag. Problemet kan bara lösas av att den nuvarande apparaten ersätts av en helt annan typ av administration som kontrolleras underifrån.

Folkmakt

Det är här erfarenheterna av och diskussionerna om arbetarkontroll över produktionen kan bli en nyckel för att öppna portarna till en utvidgad demokrati och framväxten av en alternativ folklig maktapparat på nationell nivå. I bästa fall skulle de kunna bidra till att länkar smids mellan en demokratisk organisering på arbetsplatserna (kontrollkommitté, arbetarråd eller stormötesförsamlingar i facklig regi) och den kvartersbaserade självorganisering som vuxit fram i och kring reformerna.

Ska de sociala reformerna överleva måste de nuvarande företagsledarna (såväl statliga som privata) och deras tjänstemän i den borgerliga klasstaten ersättas med att den arbetande befolkningen själv organiserar en demokratisk kontroll och övergripande planering av hur hela samhällets resurser ska användas.

Då räcker inte ett inskränkt ”medbestämmande” på företagsnivå eller en begränsad lokal kvartersorganisering. Då måste denna direkta demokratiska organisering snarare utgöra grunden för en maktapparat där de som utses är valda och avsättbara på alla samhällets nivåer – från den lokala kontrollkommittén på den egna arbetsplatsen till landets president. Förra höstens folkomröstning, då 60 procent röstade för att Chávez skulle sitta kvar som president, är – även om den genomfördes inom ramarna för den formella, borgerliga demokratin – ett bra pedagogiskt exempel på vad detta måste innebära: alla – utan undantag – måste kunna avsättas! I dagens Latinamerika finns det ingen nyliberal regering som skulle vara beredd att genomföra den typ av folkomröstning som gjordes i Venezuela. Istället störtas de av folkliga revolter i Ecuador, Bolivia, Argentina, Peru, Paraguay....

Det största hindret mot smidandet av dessa nödvändiga länkar är byråkratin inom den egna rörelsen. Under det senaste året har öppen kritik riktats från aktiva på gräsrotsnivå mot ledare inom Chávez eget parti. Och även om Chávez verkar ha tagit åtminstone en del av kritiken på allvar, kommer sannolikt en del av den fortsatta kampen att få föras mot detta byråkratiska skikt.

Det dödliga hotet och den levande möjligheten

Militären är den enda del av statsapparaten Chávez använt fullt ut. Såväl soldater som officerare från de fyra vapenslagen medverkade aktivt i alfabetiseringskampanjen. De hade ansvaret för hela kampanjens logistik och deltog på individuell nivå som utbildningsledare. Även transporter av livsmedel till MERCAL-butikerna sköts ofta av militära fordon. I vissa slumområden med speciellt hög kriminalitet har soldater garanterat säkerheten i och omkring butikerna. Regimentena har öppnats för klasser av vuxenstuderande likväl som dagisbarn. Då jag i november 2004 besökte Forte Tiuna – det största regementet i Caracas – åkte jag i över en timme runt med överstelöjtnant Rafael Angel Studro mellan de nya utbildningsplatserna som öppnats för kurser inne på det jättelika övningsområdet: grönsaksodling, svin- och kycklinguppfödning för jordbrukskooperativ, restaurang- och storköksutbildning för kvinno-kooperativ. Exemplet på det ”krig mot fattigdomen” som militären beordrats att utkämpa av den före detta fallskärmsjägaren Chávez kan göras lång. Det betyder samtidigt – åtminstone fläckvis – att de traditionella murarna mellan militärens regimenten och de omgivande fattiga slumområdena rivits ned.

Militärens sociala sammansättning brukar anges som en förklaring till att majoriteten av såväl soldaterna som befälen på operativ nivå hittills förhållit sig lojala mot Chávez. En stor del av armén har rekryterats i den lägre medelklassen eller ännu fattigare befolkningsgrupper. Vid

kuppförsöket 2002 deltog bara ett begränsat antal högre generaler som – då den fattiga befolkningen i tiotusental drog in från sina slumområden för att återupprätta demokratin – stod helt utan trupper. Detta gör den dock inte immun mot korruption eller försök från andra länders (läs: USA:s) regeringar att skaffa sig användbara kontakter för de militära ingripanden som redan påbörjats. Ett aktuellt exempel från årsskiftet illustrerar detta.

I mitten av december kidnappades FARC-representanten Rodrigo Granda Escobar i centrala Caracas. Han fördes sedan till gränsen och överlämnades till colombiansk polis. Kidnappningen utfördes av venezuelanska poliser, som mot en större summa USA-dollar köptes för den illegala aktionen. Man måste vara mer än tillåtet naiv om man inte inser att USA:s under rättelsetjänster aktivt söker liknande korrupta personer för att infiltrera armén. Slutsatsen av detta kan bara bli att den fattiga befolkningen självt måste organiseras för att även militärt kunna försvara sina nyvunna reformer.

Inför de allt kraftigare verbala hoten från USA:s regering har Chávez under 2005 presenterat en ny militär strategi för att försvara landet vid ett eventuell militärt angrepp. Vid sidan av den traditionella militärapparaten har en folklig hemvärnsstyrka börjat organiseras. Den uttalade målsättningen för de ”folkliga försvarsenheterna” (Unidades populares de defensa, UPD) är att de totalt ska omfatta mellan 100 000 och 150 000 beväpnade och militärt utbildade män och kvinnor. Deras bas ska vara den egna arbetsplatsen eller bostadskvarteret och varje enhet ska omfatta mellan 50 och 500 personer. I händelse av invasion ska de, oberoende av den reguljära armén, kunna föra ett långvarigt gerillakrig mot ockupationsarmén – ett ”assymetriskt krig” för att använda militärspråk.

USA:s planer

USA:s försök att med eller utan våld avsätta Chávez har hittills misslyckats. Det faktiska resultatet är istället att de allierade inom den inhemska borgarklassen kraftigt försvagats. USA:s stöd till det misslyckade kuppförsöket i april 2002 ledde till att flera hundra USA-vänliga officerare avskedades. Stödet till den misslyckade lockouten av oljebolaget PDVSA fick till följd att omkring 18 000 av bolagets högre chefer och tjänstemän fick gå. Den USA-finansierade namninsamling som ledde till folkomröstningen 15 augusti 2004 innebar både ett förkrossande nederlag för den borgerliga oppositionen (och demoralisering bland de medelklassväljare som hatar Chávez) och den största politiska massmobiliseringen hittills till försvar av revolutionen. Samtidigt som dessa angrepp har radikaliserat den revolutionära processen har de nästan utplånat ett borgerligt alternativ till Chávez. Efter folkomröstningen och valnederlaget i guvernörsvalet i slutet av oktober 2004 finns inte längre något samlat borgerligt politiskt alternativ. Att Chávez idag, enligt färskas opinionsundersökningar, är den i särklass populäraste presidenten i hela Latinamerika är bara ett uttryck för dessa politiska styrkeförhållanden.

Detta är orsaken till att Bush-administrationen sedan början av 2005 allt tydligare börjat växla över till en strategi för militärt ingripande ”utifrån”, i samarbete med den colombianska terrorregim som leds av Alvaro Uribe. Förberedelserna för denna militära intervention har redan inletts. USA och Colombia har det senaste året kraftigt förstärkt militära baser runt gränsen till Venezuela. Intrång över gränsen på ”försök” – från både reguljära colombianska arméenheter och paramilitära grupper – genomförs regelbundet för att testa Venezuelas försvarsberedskap. Under 2004 dödades sex venezuelanska soldater vid dessa gränsincidenter. I maj förra året tillfångatogs en grupp på över 100 colombianska paramilitärer på en lantegendom utanför Caracas där de förberedde en militär terrorkampanj i Venezuela. De senaste åren har USA:s regering bistått Colombia med tre miljarder dollar i militärt stöd, tredubblat storleken på landets armé (till över 275 000 man), kraftigt ökat dess flygvapenarsenal (med främst helikoptrar och attackplan), försett det med avancerad militär teknologi och flera tusen militära rådgivare (officiella såväl som ”inhyrda”, kontrakterade experter). USA har även

upprättat nya militärbaser i Ecuador, Peru och Dominikanska Republiken samt genomfört flottmanövrar utanför Venezuelas kust de senaste månaderna.

En planerad, framprovocerad gränsincident med Colombia – som trappas upp till väpnad konflikt där USA intervenerar till ”försvar” av Colombia med flygbombningar och artilleribeskjutning från slagskepp stationerade utanför kusten, specialstyrkor som landsätts för att mörda nyckelpersoner inom den venezuelanska regeringen och folkrörelserna samt ett iscensatt ”uppror” av infiltrerade paramilitärer uppbäckade av en internationell massmediekampanj, finansbankirer och oljebolagschefer - är ett troligt scenario för denna intervention.

Men liksom ockupationen av Irak visade sig bli betydligt dyrare och riskablare än Bush-regeringen föreställt sig innebär ett militärt angrepp på Venezuela flera problem. Trots de senaste tre åren upptrappade terror på den colombianska landsbygden har Uribe-regeringen inte lyckats besegra FARC- eller ELN-gerillan. Att i detta läge övergå till ett krig på ”två fronter” är inte oproblemiskt för den colombianska regeringen. De truppkoncentrationer vid gränsen som blir nödvändiga kan öppna nya geografiska utrymmen för de politiska-militära gerillaorganisationerna att på nytt angripa militära och polisiära mål i de största städerna. Detta, kopplat till en politisk radikaliseringsprocess som den revolutionära processen i Venezuela bidragit till att utveckla bland miljoner fattiga människor i Colombia, kan försätta den USA-stödda Uribereregimen i en bokstavligen talat livsfarlig situation.

Vid sidan av Colombias extrema regering finns det ingen annan regering i Sydamerika som är beredd att skicka en enda soldat för att delta i ett USA-lett angrepp på Venezuela.

Samtidigt har USA för tillfället små möjligheter att delta med större truppinsatser. Med 150 000 soldater fastlåsta i det ockuperade Irak och prioriteringen av ett nytt krig i det området (Iran/Syrien) kommer USA:s ingripande att begränsas till flygbombningar, flottartilleri och specialstyrkor. Till skillnad från kriget i Irak kommer ett militärt angrepp att omedelbart mobilisera miljoner människor i ett väpnat folkligt försvar. Att försvara de sociala reformer som påbörjats är något helt annat än att försvara en totalitär Saddam Hussein-diktatur.

Och, på grund av det klassmässiga försvaret av de sociala reformerna, kan en upptrappad militär aggression ytterligare radikaliserar den revolutionära processen: de kontrarevolutionära delar av den inhemska kapitalistklassen som tar ställning för den militära interventionen kommer rimligen omedelbart att befrias från sina företag eller jordegendomar. Det är här fullt möjligt att göra en jämförelse med inledningen av den kubanska revolutionen; för att försvara revolutionens demokratiska delar mot USA:s aggression var de kubanska ledarna tvungna att socialisera ekonomin och expropriera den makt-havande klassen.

En militär intervention av Venezuela innebär ett dödligt hot mot den bolivarianska revolutionen och i förlängningen mot den kubanska revolutionens möjlighet att överleva. Samtidigt kommer den att förstärka den politiska instabilitet som finns i hela Latinamerika, underminera USA-vänliga, nyliberala regimer och underblåsa en ny våg av anti-imperialistisk masskamp i hela regionen.

Detta dödliga hot måste tas på största allvar men det får inte överskugga den levande möjligheten av att den demokratiska, ”bolivarianska” revolutionen kan komma att växa över i detta sekels första socialistiska revolution. Det finns ingen absolut historisk lag som förhindrar en sådan utveckling.

Litteraturlista

Artiklar:

Bill Burgess - Socialist Voice: Venezuelan Workers Debate Workers Control of Industry and Government Enterprises (www.venezuelanalysis.com)

Corriente Marxismo Revolucionaria: Participantes en mesa sobre la cogestión empresarial coinciden en necesidad de avanzar hacia el socialismo (<http://venezuela.elmilitante.org>)

Benjamin Dangl: The National Housewives' Union in Venezuela (www.zmag.org)

Jonah Gindin: Refounding Venezuelan Labor: One Union at a Time (www.venezuelanalysis.com)

Jonah Gindin: Refounding Venezuelan Labor 2: Political Fault Lines in Venezuelan Labor (www.venezuelanalysis.com)

Jonah Gindin: Re-Organizing Venezuelan Labor (www.venezuelanalysis.com)

Jonah Gindin: Left Behind? Venezuela Charts Course for Latin America's New Left (www.venezuelanalysis.com)

Jonah Gindin: Venezuela's Venepal Under Workers Control After Bankruptcy and Expropriation (www.venezuelanalysis.com)

Jonah Gindin: Venezuelan Workers Struggle against Neo-Liberalism in Latin America's Largest Steel Plant (www.venezuelanalysis.com)

Jonah Gindin: Chávez Scolds Own Party as Internal Squabble Continues (www.venezuelanalysis.com)

Daina Green/Barry Lipton: Report on Venezuela's Trade Union Situation (www.venezuelanalysis.com)

Marta Harnecker: Aluminium Workers in Venezuela Choose Their Managers and Increase Production (www.venezuelanalysis.com)

Marta Harnecker: Joint Responsibility and Confidence in Venezuela's Worker Co-Managed Industries (www.venezuelanalysis.com)

Marta Harnecker: After the Referendum: Venezuela Faces New Challenges (www.monthlyreview.org)

Labor Standard: Three Reports on May Day, Caracas, 2005 (www.laborstandards.org)

Jorge Martín: Workers Struggle to Take Over a Paper Mill in Venezuela (www.venezuelanalysis.com)

Jorge Martín: The struggle for workers control at Venezuelas CNV. A new Venepal? (www.venezuelanalysis.com)

Patrick J. O'Donoghue: Venezuelan Bolivarian Circles rebel against national leadership (www.vheadline.org)

OIR: Folleto: Control Obrero, Cogestión y Cooperativas (www.aporrea.org)

John Olmsted: Venezuela Today – Report from the third “Encuentro Mundial” (www.zmag.org)

Christian Parenti: Hugo Chávez and Petro Populism (www.thenation.com)

Ramon Samblas: Interview with Ricardo Galindez: The trade unions and their role in the Bolivarian Revolution (www.handsoffvenezuela.org)

Sarah Wagner: Women and Venezuelas Bolivarian Revolution (www.venezuelanalysis.com)

Sarah Wagner: The Bolivarian response to the Feminization of Poverty in Venezuela (www.venezuelanalysis.com)

Gregory Wilpert: Chávez Affirms Venezuela is Heading Towards Socialism of 21st Century (www.venezuelanalysis.com)

Gregory Wilpert: Venezuela's “Bolivarian revolution” Continues (www.zmag.org)

Alan Woods: “For the Bolivarian Revolution there is no ‘third way’. We must choose Socialism” (Intervju med Adán Chávez, äldre bror till Hugo Chávez)

Webbsidor:

www.venezuelanalysis.com

www.aporrea.org

www.bolivar.se/sidor/lankar.html

Ur *Röda rummet* 3-2006

Gregory Wilpert

Venezuela – varthän samhällsomvandlingen?

Det väckte allmän förvåning när president Hugo Chávez den tjugonde januari 2005 i ett tal vid World Social Forum deklarerade att han förespråkade upprättandet av ”en socialism för tjugohundratalet i Venezuela”. Fastän Chávez var vag när det gällde på vilket sätt denna nya socialism skulle vara annorlunda än nittonhundratalets så klargjorde han att den inte kommer att vara en statsocialism av sovjetisk eller östeuropeisk typ och inte heller kommer att likna den nuvarande kubanska modellen. Enligt Chávez kommer den vara mer pluralistisk och mindre centrerad kring statsmakten. – Vi har ålagt oss uppgiften att föra den Bolivarianska revolutionen mot socialismen och att bidra till den socialistiska vägen med en ny socialism, en socialism för tjugohundratalet, som är grundad på solidaritet, broderskap, kärlek, rättvisa, frihet och jämlikhet, sade Chávez i ett tal i maj 2006.¹ Det är en socialism utan förutbestämd form, fortsatte han. Enligt Chávez måste man ”omvandla kapitalets produktionsätt och gå mot socialismen, en ny sorts socialism som måste konstrueras varje dag”².

Givet dessa ganska vaga deklARATIONER och i beaktande av de konkreta åtgärder Chávez-regeringen har genomfört de senaste sju åren – är Venezuela verkligen på väg mot något som kan betecknas som en socialism för tjugohundratalet? Med andra ord – är Venezuela på väg mot något som man kan kalla en postkapitalistiskt samhällsordning där de uråldriga drömmarna om individuell frihet, jämlikhet och social rättvisa blir till verklighet för alla medborgare? Innan vi kan besvara den frågan så måste vi klargöra vad vi menar med kapitalism, en besvärande vag term. En relativt enkel definition av kapitalism urskiljer åtminstone tre dominerande beståndsdelar, som bör vara för handen i en samhällsformation för att den ska betecknas som kapitalistisk. För det första så innebär en kapitalistisk ordning privat ägande av produktionsmedlen: mark, fabriker och andra former av kapital som möjliggör produktion av varor och tjänster.

En andra fundamental beståndsdel i kapitalismen i dess ”rena form” är att distribution och utbyte regleras på en marknad där det råder konkurrens. Marknadskonkurrens är ett grundläggande särdrag hos kapitalismen, som inte bara reglerar distributionen utan också priser och därmed fastställer vad som ska produceras. Så länge ägarna vill försäkra sig om att inte förlora sina investeringar till medtävlare som strävar efter att maximera sin profit och som återinvesterar profiten i sin verksamhet, så måste alla företagsägare sträva efter profitmaximering. Således leder privat ägande av produktionen i kombination med marknadskonkurrens med nödvändighet till en strävan att maximera profiten. Den tredje grundläggande beståndsdel hos kapitalismen är ett reglerande system, en stat, vars uppgift är att korrigera kapitalismens återkommande obalanser och irrationella funktionssätt. Kapitalismen har behov av en statsmakt som inte bara garanterar att överenskommelser mellan individer, vilka ligger till grund för utbytet, är underordnade rättsregler vid tvister, utan också av staten som en sorts medlare i de sociala motsättningarna mellan ägare och icke-ägare, vilka regelbundet hamnar i konflikt i frågor som har att göra med jämlikhet. Medan sociala rörelser historiskt ibland med framgång lyckats få staten att svara mot deras behov – vanligen genom att demokratisera statsmakten – så är normaltillståndet att statens maktutövning i kapitalistiska demokratier, genom lobbyverksamhet, finansiering av politiska kampanjer och innehav av media, i hög utsträckning står under kapitalägarnas inflytande.

En rörelse bort från kapitalism innebär dock inte i sig själv att ett samhälle är på väg mot socialism. Det kan ju vara på väg mot feodalism eller någon annan icke önskvärd form av samhällsordning. Vilka beståndsdelar konstituerar då socialismen, eller mer specifikt det

tjugonde århundradets socialism? Hellre än att ge mig in i en lång teoretisk diskussion kring frågan ska jag begränsa mig till en grov skiss, baserad dels på vad socialismen inte är (kapitalism) och dels på kravet av uppfyllandet av vissa sociala ideal eller värden. Det sistnämnda innebär att, till skillnad från den reellt praktiserade socialismen under nittonhundratalet, så menar jag att detta århundradets socialism definieras av att den infriar den franska revolutionens alla tre löften.

Förra århundradets statssocialism uppfyllde bara målet om social rättvisa eller solidaritet, (eller med franska revolutionens uttryck; broderskap) och ledde i begränsad utsträckning till formell jämlikhet eftersom (med George Orwells formulering) partimedlemmar var ”mer jämlika” än de utanför partiet. Tjugohundratalets socialism måste således fullt ut uppfylla idealen om jämlikhet, frihet och solidaritet (eller med en annan term ”social rättvisa”). Den måste med andra ord för att skilja sig från nittonhundratalets statssocialism vara en frihetlig socialism, som garanterar att den ”enskildes fria utveckling är en förutsättning för alla medborgares fria utveckling” (Marx). Är Venezuela på väg mot en sådan socialism?

Låt oss ställa dessa allmänna definitioner av kapitalism respektive en socialism för tjugohundratalet i relation till Chávezregeringens politik.

Ägandet av produktionsmedlen

Om man en i taget betraktar kapitalismens tre grundläggande beståndsdelar är det rimligt att först fokusera på hur Chávezregeringens åtgärder påverkar eller förändrar ägandet av de materiella produktionsmedlen. Fastän det mesta av Venezuelas produktionskapacitet fortfarande är privatägd så har ett av regeringens centrala åtgärdsprogram handlat om att utveckla icke-privata former för ägande och kontroll; som kooperativ, arbetarinflytande och utvidgat statligt ägande eller statligt styre.

Under Chávez presidentperiod har till exempel antalet kooperativ i Venezuela ökat från cirka 800 år 1998 till över 100 000 år 2005, en mer än hundrafaldig ökning på sju år. Mer än en och en halv miljon venezolaner är nu engagerade i kooperativ, en siffra som motsvarar tio procent av den vuxna befolkningen.³ Regeringen har aktivt understött bildandet av kooperativ i alla sektorer; framför allt genom krediter, genom att rikta den statliga upphandlingen mot kooperativen och genom utbildningsinsatser.

Regeringen har experimenterat med olika former av arbetarinflytande över styrelsen inom de statliga företagen, till exempel i elbolaget CADAPE och aluminiumfabriken Alcasa. Beroende på utfallet av dessa experiment så över väger regeringen att införa arbetarinflytande inom fler statliga bolag. Dessa företag kommer enligt regeringen dock inte att komma under total arbetarkontroll, då man menar att de är för viktiga för Venezuela för att styras enbart av dem som arbetar i dem. Eftersom de påverkar hela samhället bör samhället via statliga representanter också kunna påverka hur de leds.

En annan strategi för att förändra ägandet och kontrollen över produktionsmedlen har varit att expropriera fabriker där produktionen står still. I nuläget har minst fyra industrianläggningar – vilka tillverkar papper, jordbruksprodukter och mekaniska produkter – blivit tagna i besittning och ställts under arbetarkontroll. I samarbete med den fackliga federationen UNT utvärderar regeringen om ytterligare 700 produktionsanläggningar som inte är i bruk också kan exproprieras och lämnas över till arbetarna. Chávezregeringen har också skapat flera nya statsägda företag, bland annat inom telekom- och petrokemibranschen. Man har också sett till att det statsägda oljebolaget PDVSA, som tidigare hade en halvautonom ställning, nu står under direkt regeringskontroll.

Det ökade antalet företag som drivs på ickekaptalistiska villkor innebär inte att Venezuela med avseende på de materiella produktionsmedlen nu är ett post-kapitalistiskt samhälle. Men

det finns definitivt en rörelse i den riktningen. Ännu är det för tidigt att uttala sig om huruvida sådana ägandeformer kommer att dominera i Venezuelas ekonomi. Det verkliga provet på hur långt regeringen är villig att gå kommer när, och om, man försöker angripa det privata ägandet på ett mer övergripande plan. Om en sådan direktkonfrontation kommer att ske och hur den i så fall kommer att gestalta sig är omöjligt att förutse i dagsläget.

Men att skapa ett område av ekonomin som inte ägs eller kontrolleras av det privata innebär inte i sig någon avgörande förändring om detta område fortfarande fungerar efter samma principer som privatägda produktionsmedel, det vill säga prioritering av profitmaximering och att avkastningen går till konsumtion för en liten elit. För att försäkra sig om att kooperativen, företagen med arbetarinflytande över ledningen och de statliga företagen följer andra principer har Chávezregeringen skapat en ny typ av produktionsenhet som man benämner ”sociala produktionsbolag” (på spanska förkortat EPS). Det är ”ekonomiska enheter ägnade för produktion där arbetet i sig är meningsfullt, där ingen social diskriminering och inga privilegier förekommer, där det finns en verklig jämlikhet mellan medarbetarna, där de anställda deltar i planeringen och där ägandet är antingen kollektivt, statligt eller en blandning av dessa.”⁴ För att klassas som ett EPS, och således komma i åtnjutande av förmånliga statliga krediter och beställningar, måste bolagen uppfylla en rad villkor som att ”prioritera värdet av solidaritet, samarbete, ömsesidighet, jämlikhet och miljövänlighet före prioriteringen av profit”.⁵ Om dessa villkor blir förhärskande inom betydande delar av ekonomin så är det rimligt att hävda att vad det gäller ägande och kontroll av produktionsmedlen befinner sig Venezuela på väg bort från kapitalismen och på väg mot en socialism för tjugohundratalet.

Steg bort från marknaden

I fråga om att gå bortom marknadsmekanismer för att reglera produktionen av varor och tjänster har Chávezregeringen huvudsakligen inriktat sig på att använda staten som en alternativ distributionskanal som inte är grundad på marknaden.

Staten har under Chávez presidentperiod synnerligen aktivt omfördelat rikedomar; dels genom jordfördelningsprojekt såväl på landsbygden som i städerna, genom de med oljeintäkter finansierade sociala välfärdsprogrammen för gratis sjukvård, utbildning och subventionerade livsmedel och genom subventioner och andra former av stöd till nyckelsektorer som kooperativ och ”inhemska utvecklingsprojekt”. Även om den statliga omfördelningen står i motsättning till grundläggande kapitalistiska principer förändrar den inte den övergripande kapitalistiska logiken så länge huvuddelen av utbytet sker på fria marknader som fallet är i Venezuela. Politiken så långt är mer socialdemokratisk än socialistisk.

Strävan att gå ifrån en fördelning som grundar sig på marknadsprinciper är också synlig i Venezuelas utrikeshandel. Chávezregeringen är ursinnig motståndare till de frihandelsavtal, som USA försöker driva igenom, och är också engagerad i ett stort antal handelsavtal, som är baserade på principer om ett solidariskt utbyte istället för konkurrens. Ett exempel är Petrocaribeavtalet, som erbjuder karibiska nationer olja från Venezuela till ett subventionerat pris, och som också ger länderna möjlighet att lämna varor eller tjänster istället för valuta i utbyte för oljan. Välkänt är hur Kuba ställt 20 000 läkare och annan medicinsk hjälp till förfogande för Venezuela i utbyte mot oljelaster. Liknande överenskommelser finns också med Argentina, Uruguay och Ecuador.

Men återigen; denna handel som inte drivs av marknadsmekanismer utan fokuserar på samarbete, ömsesidig komplettering och solidaritet är ännu betydligt mindre omfattande än den traditionella marknadens andel av utrikeshandeln. Huruvida Chávezregeringen kan hitta vägar för att öka denna typ av handel återstår att se. Ännu är det oklart exakt hur handel i stor skala som inte grundas på konkurrens ska fungera i fallet Venezuela.

Regeringsmakt utan privatintressen

Det är ifråga om det kapitalistiska systemets tredje hörnsten, en statsmakt som agerar i enlighet med mäktiga ekonomiska gruppers privata intressen, som Venezuela kommit längst. Det har skett på åtminstone tre sätt de senaste åren. För det första har Chávezregeringen frigjort sig från det privata kapitalets inflytande tack vare kombinationen av massiva statliga vinster från oljeindustrin och den gamla regimens totala legitimitetskollaps. För det andra har man institutionaliserat olika former av direktdemokrati och medborgardeltagande i samhällsstyret. Och för det tredje har man minskat möjligheten, genom det man kallar ”det civilmilitära förbundet”, att militären ska kunna användas mot den egna civilbefolkningen. Den första aspekten är förmodligen den viktigaste eftersom den möjliggjort alla Chávez-regeringens övriga antikapitalistiska åtgärder.

Venezuelas oljeinkomster, vilka mellan 1998 och 2005 ökade från 226 dollar per capita till 728 dollar⁶, har betytt att regeringen fått en enorm frihet från privatkapitalisternas hot om investeringsstrejker. Genom inrättande av instrument för kapitalkontroll i början av 2003 utökade man ytterligare sitt manöverutrymme gentemot kapitalet. Medan flertalet regeringar med vänsterprofil, som till exempel Lulas i Brasilien, ständigt brottas med frågan om man ska föra en progressiv politik som leder till att kapitalet lämnar landet med svåra konsekvenser för landets ekonomi eller om man ska överge den progressiva politiken för att uppmuntra privata investeringar, kan Chávezregeringen på det hela taget rycka på axlarna åt detta dilemma. De enorma oljeintäkterna gör det möjligt för regeringen att investera, föra en progressiv skattepolitik, införa kapitalregleringar och samtidigt spendera fritt utan att behöva bekymra sig för kapitalflykt eller minskande investeringar. I kombination med oppositionens fortgående självdestruktiva agerande (vilket tagit sig uttryck i kupp försöket, blockaden av oljeindustrin, den misslyckade folkomröstningen mot Chávez presidentskap och bojkotten av de allmänna valen 2005) är nog oljeintäkterna den viktigaste orsaken till att Chávezregeringen kunnat vidta allt radikalare åtgärder för varje regeringsår. Detta står i bjärt kontrast till den bana som många progressiva regimer tidigare följt – som startat med radikal retorik för att slutligen obönhörligen ge efter för privatkapitalets fodringar.

Ett annat tillvägagångssätt som regering använder sig för att skaka av sig privatkapitalets inflytande är att införa deltagande demokrati inom ett flertal områden inom statsförvaltningen. Det sker genom lokala planeringsråd, medborgardeltagande i de sociala välfärdsprogrammen och ett antal andra institutionaliserade mekanismer för att dra in det civila samhället i regeringsutövningen (folkomröstningar, val av statstjänstemännen på de högre nivåerna och medborgargranskning av statliga institutioner). En av de viktigaste formerna för direktdemokrati är de lokala planeringsråden, som lanserades i Venezuela år 2001 men som till en början inte fungerade alls på grund av en rad begränsningar i lagstiftningens utformning, vilket bland annat ledde till att råd bildades som var för stora för att kunna fungera effektivt. Ett nytt försök gjordes i början av 2006 inom ramen för Lagen om kommunala råd där grundenheten är råd bestående av 200 till 400 familjer, som utövar direktdemokrati i sin närmiljö, fördelar resurser och fastställer lokala förordningar.

Den deltagande demokratin i Venezuela utgör också en ingrediens i de nationella sociala välfärdsprojekt som på spanska benämns ”misiones” – vars olika verksamheter spänner över utbildning, hälsovård, matsubventioner, jordreform och miljövård. Dessa styrs i hög grad av medborgarna själva på lokalnivå genom hälsovårdskommittéer, jord- och markkommittéer och utbildningsbrigader.

Slutligen garanterar konstitutionen deltagande demokrati genom reglerna om rätten till medborgarinitierade folkomröstningar av vilka det finns fyra olika former (återkallande, godkännande, upphävande, och rådgivande), rätten för medborgarna att kräva revision av

statliga institutioner och rätten för det civila samhällets organisationer att nominera kandidater till Högsta domstolen, Nationella valrådet och Republikens Moraliska råd (som består av Venezuelas motsvarighet till riksåklagare, revisionsmyndighet och justitieombudsman).

Alla dessa former av medborgarengagemang på olika styrande nivåer av statsapparaten ökar möjligheten att ställa statsfunktionärer till ansvar och försvagar de mäktiga privatintressenas inflytande. Fastän privatkapitalets hot om kapitalflykt och investeringsstrejk fortfarande i viss mån är ett verksamt påtryckningsmedel har medborgarna åtminstone mer inflytande nu än när de parlamentariskt valda representanternas beslut i huvudsak dikteras av kapitalet genom lobbyverksamhet och direkt ekonomiskt stöd till politikernas valkampanjer.

Det tredje området inom vilket Chávez regering medvetet har försökt utöka demokratin gäller omvandlandet av den myndighet som traditionellt använts för att kuva folkligt missnöje: militären. Historiskt har militären i Latinamerika i hög grad använts för att förtrycka medborgarna och driva igenom impopulära politiska åtgärder. För Chávez, liksom för de flesta fattiga i Venezuela, avslöjade händelserna vid upplöset 1989 den odemokratiska karaktären hos den dåvarande regeringen under Carlos Andrés Pérez.⁷ Missnöjet gällde regeringens beslut att – i överensstämmelse – med Internationella valutafondens påbud mångdubbla priset på transporter och baslivsmedel. Protesterna krossades med massiv militärmakt och mellan 300 och 3 000 fattiga venezolaner dödades.

Enligt Chávez har det bara varit möjligt att använda militären för att förtrycka de egna befolkningarna i Latinamerikas länder genom att man hållit den avskild från civilbefolkningen. Krigsmaktens brist på kontakt med det civila samhället gör det lättare att få militärerna att agera hänsynslöst mot sitt eget folk. Chávez hävdar – med hänvisning till en maostisk devis – att ”militären ska vara bland folket som fisken i vattnet”. Det praktiska tillämpandet av denna princip kallas i Venezuela ”den civila-militära unionen” och syftar till att militären ska vara så integrerad som möjligt med civilbefolkningen, stå i daglig kontakt med medborgarna och också påta sig civila samhällsuppgifter. Således deltar militären i stor utsträckning i olika ”misiones” och bistår med bland annat transportmedel, matdistribution och byggande. Dessutom uppmanas civilbefolkningen att gå med i arméreserven för att utbilda sig i gerillakrigföring om utländska makter, läs USA, skulle försöka invadera landet. Enligt Chávez är detta en faktor som ytterligare stärker bandet mellan krigsmakten och folket.

Kritikerna av den här politiken menar att den tvärtom leder till en militarisering av samhället och skapar en grund för just det som Chávez säger sig vilja motverka; förtryck av befolkningen. Det finns dock inga konkreta tecken på detta. Som besökare noterar man hur militären i Venezuela har en betydligt mindre militaristisk och repressiv framtoning gentemot befolkningen än i länder som Argentina och El Salvador där militären tidigare verkligen varit en förtryckarapparat. Ingen i Venezuela är rädd för militären och dess aktivitet bland befolkningen i allmänhet är begränsad till att fullgöra de civila uppgifter som nämnts tidigare. Människorättsorganisationer som Human Rights Watch pekar inte ut militären för brott mot de mänskliga rättigheterna.

I Venezuela är det istället i detta avseende de (långt före Chávezregeringens tillträde) för korruption ökända lokala poliskårerna som kritiken riktas mot. Med andra ord kan man hävda att ”den civila-militära unionen” snarare har ”civiliserat” militären än militariserat civilsamhället.

Dessa tre faktorer; de väldiga oljeinkomsterna, skapandet av strukturer med inslag av deltagande demokrati och ”civiliseringen” av militären gör att Chávez regering är betydligt friare att föra en politik som är oberoende av privatkapitalistiska intressen än vad som är normalt i kapitalistiska länder. Den står på flera sätt i bjärt kontrast till situationen i övriga världen. Det finns andra länder rika på naturresurser som har denna frihet – manifesterat av

exempelvis statliga oljetillgångar och bolag. Men dessa är i händerna på extremt konservativa, auktoritära regimer – som i Mellanöstern – vilka inte har något intresse av att föra en progressiv politik. Denna politiska frihet har givit Chávezregeringen möjlighet att föra en politik som helt klart rör sig bort från privat ägande och kontroll av produktionsmedlen, bort från marknadsbestämd resursallokering och distribution och mot vad som kan ses som en mer socialistisk ekonomi och styrelseform. Det är dock också tydligt att det inte rör sig om förra seklets statsocialism såsom den gestaltades i Östeuropa, Kina och Sovjet, och som den fortfarande gestaltas på Kuba.

Hinder för en ny socialism i Venezuela

De huvudsakliga hindren för en socialism för det tjugonde århundradet i Venezuela kan delas upp i två allmänna kategorier, bestående av inre och yttre svårigheter. De yttre hindren är de som är externa i förhållande till det Bolivarianska projektet, såsom den inhemska oppositionen vilken oavbrutet arbetar för att undergräva Chávezregeringen utan att delta i den formella politiska processen, USA-regeringen vilken strävar efter att isolera Chávezregeringen och inhemska samt internationella kapitalintressen som gör socialism i ett land extremt svårt att uppnå. De interna hindren består av en kvardröjande politisk kultur präglad av patron-klientförhållanden och centrering runt starka politiska personligheter.

Oppositionen innefattar i princip varje maktgrupp som tidigare hade inflytande i Venezuela – såsom tidigare regeringspartier, de gamla fackföreningarna, kyrkans hierarki, storföretagen och så gott som alla privatägda medieföretag.

Det huvudsakliga problemet för Chávezregeringen med oppositionen är inte så mycket dess makt, vilken undan för undan eroderas på grund av dess brist på organisation och upprepade misslyckanden, utan dess ovilja att följa de demokratiska spelreglerna vilket kom till uttryck i kuppförsocket 2002, oljeblockaden 2003 och bojkotten av parlamentsvalen 2005. Oppositionen har mycket sällan under Chávez presidentstyre fört fram konkreta förslag på en annorlunda politik. I nuläget fortsätter man som tidigare med att förneka regeringens legitimitet genom att hota med bojkott av presidentvalet senare i år, åberopande att vallängderna skulle vara manipulerade.* En granskning som företogs av Interamerikanska institutet för mänskliga rättigheter visade dock att felaktigheterna i vallängderna var försumbara. Oppositionens gradvisa försvagning genom sina egna självdestruktiva handlingar har förvandlat den till ett allt mindre hinder och utvidgat regeringens manöverutrymme.

Isoleringsförsök

Det andra yttre hindret för socialismen i Venezuela är Bushadministrationen. Dokument som blivit tillgängliga under de senaste åren visar att Washington kände till kuppförsocket 2002 i förväg, men istället för att motsätta sig det på förberedelsestadiet eller medan det pågick gav Bushregeringen det sitt stöd genom att förneka att det rörde sig om en statskupp och genom att skylla det inträffade på Chávez politik. Via organ som USA:s biståndsorganisation USAID och National Endowment for Democracy har Bushadministrationen kanaliserat miljontals dollars per år till politiska grupper i Venezuela för att försöka få till stånd en funktionsduglig opposition. Bushregeringen har också utövat öppna direkta påtryckningar på Chávezregeringen i form av ekonomiska sanktioner inom begränsade områden⁸ och genom att försöka isolera landet internationellt.

Men på det hela taget har dessa åtgärder blivit relativt misslyckade. Oppositionen är exempelvis, trots de generösa ekonomiska bidragen och rådgivningen från USA, hopplöst oorganiserad och spelar ringa roll i Venezuelas politik. De ekonomiska sanktionerna är en

* Oppositionen har sedan artikeln skrevs enats om att föra fram guvernören i delstaten Zulia Manuel Rosales som presidentkandidat (Översättarens anmärkning)

småsak i jämförelse med Venezuelas oljeinkomster, som står för nästan alla landets intäkter av utländsk valuta. Detta är intäkter som USA inte kommer att sätta stopp för. Försöken att utrikespolitiskt isolera Venezuela har givit liten genklang i andra länder.

Det tredje hindret för en progressiv politik är det som för många länder är det svåraste problemet att kringgå; kapitalägarnas möjlighet att flytta sitt kapital eller att vägra investera det i landet om regeringen för en politik som inte står i överstämmelse med deras intressen. Men med det stigande oljepriset på världsmarknaden (i princip sedan 2003) är Venezuela ett land lukrativt för investeringar, trots regeringens anti-kapitalistiska retorik och de återkommande skattehöjningar man pålagt oljeindustrin. Resultatet är att i nuläget är det inhemska och internationella kapitalets agerande en mycket mindre hämsko än tidigare under Chávez presidentperiod.

De inre hindren för en ny form av socialism är betydligt allvarigare. Särskilt är det den fortsatta existensen av en politisk kultur präglad av patron-klientförhållanden (paternalism) som är ett oroväckande problem. Det finns otalig vittnesbörd på, trots att Chávez kritik av tidigare regeringars patronstyre, att det ersatts av nya former av patron-klientförhållanden. Medan det tidigare var hart när omöjligt att få ett statligt arbete eller få del av offentliga välfärdstjänster utan att vara medlem i något av regeringspartierna, så tycks det som tjänstemän i statsförvaltningen nu ofta hindrar "anti-Chavister" från att få arbete inom statsapparaten och även begränsar deras möjligheter att få tillgång till vissa offentliga välfärdstjänster. Det mest beryktade exemplet på den här anklagelserna mot regeringen är hur den så kallade "Tasconlistan" använts. Denna upprättade av Luis Tascon, en Cháveztrogen suppleant i parlamentet och den innehåller namnen på alla venezolaner som undertecknade kravet på en folkomröstning om misstroende mot Chávez som president.⁹ Det ursprungliga syftet var att göra det möjligt för Chávezanhängare att kontrollera att de inte fanns bland undertecknarna eftersom det fanns tydliga tecken på att insamlingen innehöll namn på folk som inte skrivit på. Favoriserande av Chavister på ovan nämnda sätt står inte bara i diametral motsats till Chávez löften om att skapa en regeringsmakt för alla, utan undergräver också själva lagstiftningen och ger upphov till korruption, vilket in sin tur skadar regeringens legitimitet och står i motsatsställning till principen om formell jämlikhet. Paternalism är en uppmuntran till en typ av solidaritet med tydlig gränssättning. Solidariteten sträcker sig bara inom den egna gruppen (i det här fallet den egna politiska grupperingen) och står i en grundläggande konflikt med strävan att skapa ett samhälle som inkluderar alla människor oavsett nationalitet eller politiska åsikter.

Det andra inre hindret är den latenta personkulten runt Chávez och den allmänna tendensen till en personcentrerad politik. Chávez förmåga att föra människor samman i en stor "bolivariansk" rörelse för radikal förändring saknar motstycke i Venezuelas moderna historia. Men detta har även skapat ett extremt beroende av en rörelse runt Chávez själv, på bekostnad av ett klart definierat politiskt program eller politisk organisation. Följaktligen skulle hela rörelsen – i brist på ett enande kitt – falla i tusen bitar om Chávez plöstligt försvann. Detta extrema beroende leder även till att det blir oerhört svårt för Chávez anhängare att kritisera honom eftersom varje form av kritik hotar att underminera projektet som sådant genom att det ger oppositionen retorisk ammunition. Bristen på kritik isolerar också Chávez och gör det svårare för honom att testa sina idéer och politik i verkligheten.

Kritik från de egna leden förekommer sällan och kritik utifrån viftas lätt bort. Följden blir att risken för en politik som vilar på felaktiga premisser ökar.¹⁰

Det tredje interna hindret är en stark tendens i riktning mot ett hierarkiskt ledarskap, inte bara hos Chávez utan i den offentliga administrationen överhuvudtaget. Trots att försöken med att införa deltagande demokrati på det lokala planet verkligen fullföljs är regeringsbyråkratin

fortfarande till stora delar ett toppstyrd apparat, ett faktum som förstärks av Chávez militära instinkter. Ett sådant ledarskap i den offentliga administrationen förvärrar ytterligare de ovan nämnda problemen med en personfixerad politisk kultur; att ifrågasätta en överordnad och rätta till fel i administrationen av den offentliga politiken är ytterligt svårt.

Framtidsutsikter

Det är mycket möjligt att Chávez regering kommer att fortsätta att radikaliserar sin politiska kurs, för den har antingen lyckats att undanröja eller undvika nästan alla de hinder som progressiva regeringar vanligtvis ställs inför. Det handlar om att de flesta regeringar tvingas tackla det en del statsvetare benämnt som ”välfärdstatens paradoxer”, emedan demokratiskt valda regeringar i kapitalistiska länder är tvungna att svara upp mot två motsatta krav.¹¹ Å ena sidan förhoppningarna från den befolkning som fört dem till makten, annars blir de bortröstade i nästa val. Å andra sidan är de tvungna att uppfylla kapitalägarnas krav, annars ställs de inför investeringsstrejker och ekonomiska kriser.

Dessa båda tryck är ett seriöst problem då de tenderar att dra regeringspolitiken i två totalt motsatta riktningar. Medborgare i allmänhet vill att regeringen ska skydda dem från kapitalismens härjningar (genom marknadsregleringar, värnandet om miljön, arbetarskydd, trygghet vid ekonomiska kriser, etc.), medan kapitalet strävar efter att bli så fritt från regeringen, regleringar och skatter som möjligt. Regeringar i såväl den Första som den Tredje världen har, för att åtminstone delvis undkomma denna motsättning, skuldsatt sig kraftigt i hopp om att kunna tillskjuta medel till välfärdsstatens uppbygge utan att varken lägga skattebördor på kapitalet eller befolkningen i allmänhet. Emellertid kom regeringarna, när skuldskrisen blev en allt värre börda, att skära ner på sina välfärdsåtaganden och till stora delar anamma nyliberalismen som en väg ut ur rävsaxen. Nyliberalismen kunde inte lösa problematiken men maktbalansen kapital-arbete kom att förskjutas till kapitalets fördel.

Nyliberalismen har misslyckats med att skapa någon verklig höjning av människors levnadsstandard och fört med sig en dramatiskt förvärrad ojämlikhet. Under senare år har folken i Latinamerika röstat mot nyliberalismen till förmån för ett brett spektrum av olika vänsterregeringar. Motsättningen mellan kapitalets tryck och befolkningens krav kvarstår dock i nästan alla dessa länder. Det enda undantaget verkar vara Venezuela, som tack vare sina oljerikedomar är mindre beroende av det privata kapitalet och följaktligen i mindre grad utsatt för dess tryck. Den gamla venezolanska elitens upprepade misslyckanden med att störta Chávez har också förstärkt den ekonomiska självständigheten.

Chávez, som vid sitt makttillträde 1998 var en tämligen moderat politiker, har sålunda för varje nederlag som opposition lidit tillskansat sig utrymme för en mer radikal politik. Likt någon som inte formats politiskt av något parti eller ideologi, utan mer som en konsekvens av sina politiska konfrontationer, har Chávez stakat ut en pragmatisk väg, fri från alla slag av ortodoxi. Följaktligen är han öppen för att radikaliserar projektet om möjligheten, och hans egna analyser av vad Venezuela behöver, leder honom i den riktningen.

Med andra ord är en fördjupning av försöket att bygga en socialism för tjugohundratalet i Venezuela fullt möjlig. Mot bakgrund av den relativa avsaknaden av externa hinder är de interna svagheter i form av en kultur av paternalism och personfixering de största hindren. Om dessa hinder ska överkommas krävs det en omstöpning av den venezolanska staten för att rida spärr mot paternalism. Det måste även utvecklas en stark politisk rörelse som inte är beroende av Chávez för att kunna tackla den personfixerade politiken. Det är de två största utmaningarna i utvecklandet av det tjugoförsta århundradets socialism i Venezuela.

Gregory Wilpert

Översättning: Peter Belfrage, Anders Karlsson

Noter

¹ Linking Alternatives II Conference, Wien, 13 Maj, 2006 (www.gobiernoenlinea.gob.ve)

² Ibid.

³ SUNACOOP (National Superintendency of Cooperatives), www.sunacoop.gob.ve

⁴ "Empresas de Producción Social," artikel i PDVSA's företagstidskrift Siembra Petrolera, Nr. 1, Jan.-Mar. 2006, s.55

⁵ Artikel 3 i Dekret Nr. 3,895, 13 September, 2005, publicerad i Gaceta Oficial Nr. 38,271

⁶ Författarens egna beräkningar baserade på data från Venezuelas Finansdepartement, Nationella Statistiska Institutet, och Venezuelas Centralbank.

⁷ Inom Chávez Bolivarianska rörelse såväl som bland oberoende analytiker betraktas perioden mellan 1958-1993 som en ganska odemokratisk period på grund av den rådande statsrepressionen och den elitpakt (Punto Fijo-pakten) mellan de två största partierna som förhindrade alla utmanare att komma till makten.

⁸ Sanktionerna kommer som en effekt av att man fört upp Venezuela på att antal av utrikesdepartementets listor över länder som inte vidtar tillräckliga åtgärder i kampen mot terrorism, kampen mot droghandel och människohandel etc.

⁹ Det finns antagligen lika många exempel på där arbetsgivare som tillhör oppositionen använder listan till att rensa ut Chavister. Men detta ursäktar inte företeelsen, speciellt inte hos en regering som ursprungligen gick till val på att avskaffa patron-klient kulturen.

¹⁰ Ett exempel på en politik av det slaget är de nyligen antagna förändringarna i strafflagen, som något skärper påföljderna för att förolämpa representanter för regeringen. En höjning av maximistraffet för sådana förseelser står i kontrast mot de medborgerliga rättigheterna och gagnar inga ändamål av nytto.

¹¹ Se exempelvis Claus Offe: "The contradictions of the welfare state", MIT Press, 1984